

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКИЙ ЦЕНТР
ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
«БУДИНОК УЧИТЕЛЯ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА СТАНЦІЯ ЮНИХ ТУРИСТІВ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ПІДГОТОВКИ І НАПИСАННЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ
У СИСТЕМІ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ ЯК СИСТЕМИ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ	4
РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ НАПИСАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ	7
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ, ОФОРМЛЕННЯ І ПРЕДСТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКИХ НАУКОВО- ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ	13
3.1. Загальні вимоги.....	13
3.2. Структура роботи.....	13
3.3. Вимоги до змісту роботи.....	14
3.4. Правила оформлення роботи.....	16
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАПИСАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ	20
РОЗДІЛ 5. ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ З БАЗОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ	42
РОЗДІЛ 6. ВКАЗІВКИ ДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАХИСТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ	43
ВИСНОВОК.....	46
ДОДАТКИ.....	47

ВСТУП

Проблема формування особистості належить до фундаментальних як у педагогічній, так і в соціальній, політичній, культурній сферах суспільного життя. Адже всі перетворення, що відбуваються в суспільстві взагалі та у сфері освіти зокрема, зосереджуються на особистості – головній дійовій особі та суб'єктові суспільно-історичного процесу.

Навчально-наукова діяльність Малої академії наук України є особистісно зорієнтованою системою навчання, яка дає змогу створити умови для виховання наукової культури особистості з максимально можливою індивідуалізацією, розвитку пізнавальних і творчих здібностей кожного учня, його самореалізації в навчальній діяльності.

Мала академія наук України – загальнодержавний науково-громадський проект, спрямований на пошук, підтримку, сприяння творчому розвитку обдарованих, здібних до наукової діяльності учнів і студентів. Харківське територіальне відділення Малої академії наук України – одне з 27 обласних відділень.

Структура відділення постійно удосконалюється: з 1995 по 2013 роки кількість наукових відділень зросла з шести до дванадцяти, а секцій у них – з 24 до 64. На вимогу часу створюються нові секції та наукові відділення, що на цей час охоплюють майже всі сучасні науки. Наукові відділення діють на базі Комунального закладу «Харківський центр дослідницько-експериментальної діяльності «Будинок учителя» Харківської обласної ради» (9 наукових відділень, 49 секцій) та Харківської обласної станції юних туристів (3 наукові відділення, 15 секцій).

Заняття в гуртках, очно-заочних школах Малої академії наук України, участь у конкурсах, конференціях, наукових читаннях, профільних експедиціях, взаємодія з батьками, вчителями, педагогами-позашкільниками, тісна співпраця з науковцями сприяють засвоєнню та поглибленню знань учнів з базових предметів, швидкому оволодінню й ефективному використанню інноваційних технологій, самостійності у прийнятті рішень, комунікативності, здатності до креативного мислення, що є актуальним в умовах розвитку сучасного суспільства.

У посібнику представлені матеріали, практичні та теоретичні рекомендації щодо написання науково-дослідницьких робіт у системі Малої академії наук України: правила написання, компонування, оформлення роботи. Наведено приклади орієнтовних тем за секціями, контрольних робіт, методичні рекомендації щодо захисту власного наукового дослідження.

Методичні рекомендації пропонуються спеціалістам місцевих органів управління освітою, методистам методичних кабінетів (центрів), які опікуються науково-дослідницькою діяльністю школярів, науковим керівникам, педагогам загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, керівникам наукових товариств учнів, а також юним дослідникам, які починають свій шлях у науку.

РОЗДІЛ 1.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ ЯК СИСТЕМИ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Мала академія наук України (далі МАН) – загальнодержавний науково-громадський проект, спрямований на пошук, підтримку, сприяння творчому розвитку обдарованих, здібних до наукової діяльності учнів, школярів, студентів.

Її діяльність здійснюється на підставі мережної взаємодії Міністерства освіти і науки України, Національного Центру «Мала академія науки України» та регіональних підрозділів – територіальних відділень МАН відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 31.12.2004 № 990 «Про вдосконалення діяльності Малої академії наук України».

На сьогодні Мала академія наук України об'єднує 27 територіальних відділень обласного рівня, які керують роботою близько 1000 районних територіальних відділень та наукових товариств учнів. Основною базою відбору талановитих дітей є система закладів позашкільної освіти (близько 1400 закладів різних напрямів), у яких у позаурочний час навчається понад 1 500 000 учнів (20% усіх школярів України). З них, а також з учнів загальноосвітніх шкіл, у яких діють наукові товариства, щорічно відбираються діти, які виявляють здібності до наукової, експериментальної, дослідницької роботи.

Основною ланкою територіальних обласних відділень МАН є наукові товариства учнів, які організовують свою діяльність у формі регулярної роботи наукових гуртків, секцій, клубів, факультативів, навчальних лабораторій, індивідуальної роботи під керівництвом науковців, наукових конференцій, колоквіумів, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт тощо. Головна мета МАН – дати дитині можливість розвинути свій інтелект у самостійній творчій діяльності, з урахуванням індивідуальних особливостей і нахилів.

Учні-члени МАН поділяються на слухачів, кандидатів і дійсних членів.

Слухачі – учні 8-11-х класів шкіл, учні ПТНЗ, що виявляють цікавість до наукової діяльності, бажають одержати додаткові знання в окремих галузях науки і беруть участь у роботі секції чи гуртка.

Кандидати у члени МАН – учні гуртків, секцій, що виявляють здібності при поглибленому вивченні наукових дисциплін поза шкільною програмою; схильні до проведення наукових досліджень, технічної творчості; виступають на конференціях, виставках; є призерами олімпіад. Кандидат затверджується президією територіального відділення МАН за пропозицією наукових товариств, секцій, гуртків.

Дійсні члени МАН – кандидати, що мають самостійні наукові праці й навчаються в наукових гуртках і секціях не менше двох років.

Основними завданнями Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України є виявлення та

підтримка обдарованої учнівської молоді, залучення її до науково-дослідницької й експериментальної роботи.

Загальне керівництво з підготовки та проведення II етапу конкурсу-захисту в Харківській області здійснює Департамент науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації, загальну координацію – відділ дослідницько-експериментальної діяльності Комунального закладу «Харківський центр дослідницько-експериментальної діяльності «Будинок учителя» Харківської обласної ради».

Відповідальні за проведення конкурсу-захисту за науковими відділеннями:

«Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство», «Мовознавство», «Технічні науки», «Комп'ютерні науки», «Математика», «Фізика і астрономія», «Економіка», «Хімія та біологія», «Екологія та аграрні науки» – Комунальний заклад «Харківський центр дослідницько-експериментальної діяльності «Будинок учителя» Харківської обласної ради»;

«Філософія та суспільствознавство», «Історія», «Науки про Землю» – Харківська обласна станція юних туристів.

У 2012/2013 навчальному році за ініціативи Національного центру «Мала академія наук України» змінена структура наукових відділень конкурсу-захисту: кількість наукових відділень зросла з 11 до 12 (нові наукові відділення – літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства; мовознавства), кількість секцій – з 60 до 64 (нові секції – «Китайська мова», «Іспанська мова», «Гідрологія», «Педагогіка»). В Харківській області II етап конкурсу-захисту проводиться за 64 секціями 12 наукових відділень.

Харківським територіальним відділенням МАН укладені угоди про співпрацю із 14 вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації, що передбачають консультації вчених за темами науково-дослідницьких робіт, використання бібліотек, лабораторного обладнання, приміщень, проведення занять із поглибленого вивчення навчальних предметів. Налагоджено співпрацю з Харківським відділенням Національної Спілки письменників України, Харківським історичним музеєм, обласним Центром народної творчості, Спілкою краєзнавців України тощо.

Програмою II етапу конкурсу-захисту передбачено:

- заочне оцінювання науково-дослідницьких робіт;
- оцінювання навчальних досягнень учасників з базових дисциплін;
- захист науково-дослідницьких робіт.

Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України проводиться відповідно до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.09.2011 № 1099, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 17.11.2011 за № 1318/20056 (із змінами), який набрав чинності 05.12.2011.

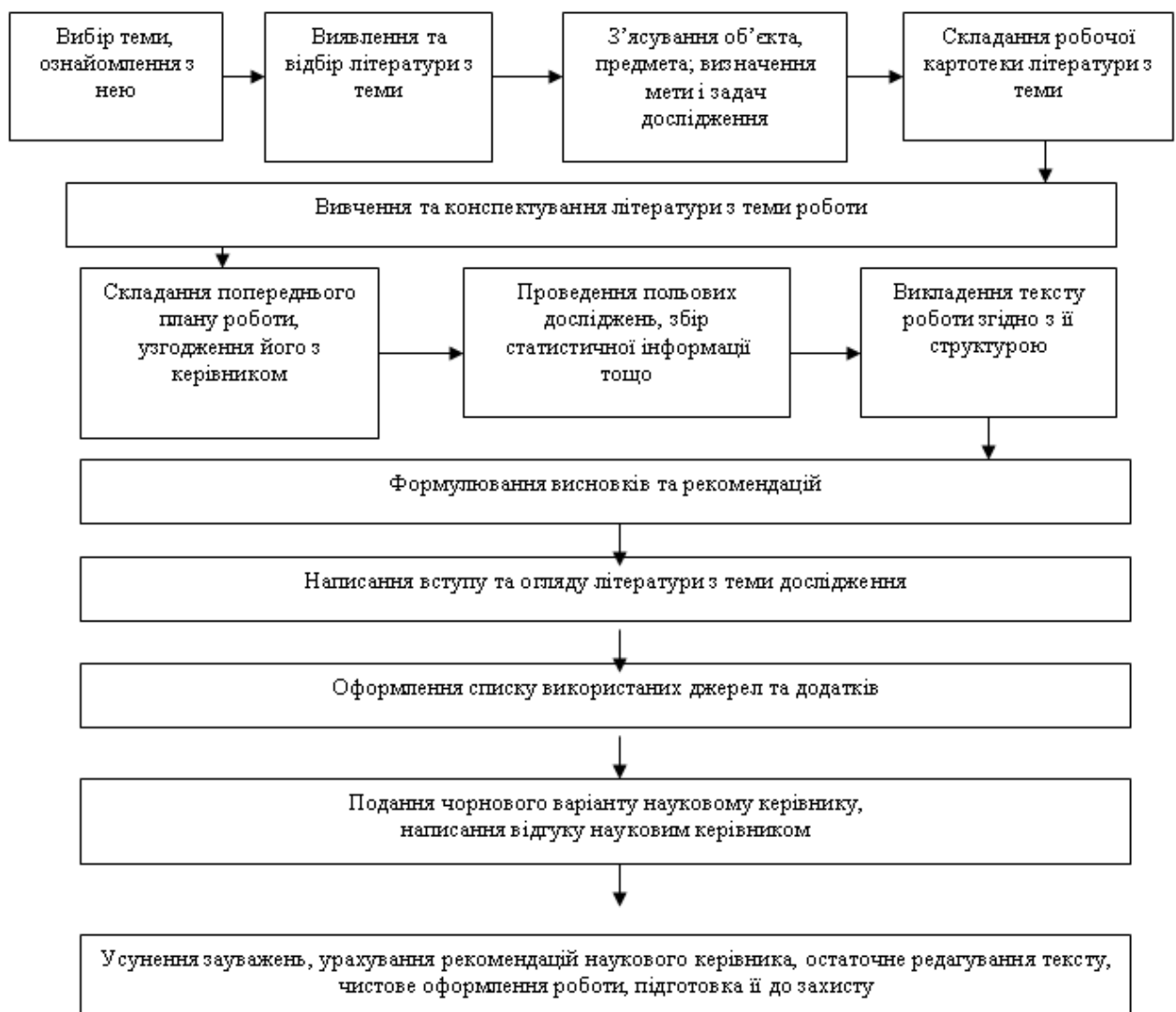
РОЗДІЛ 2.

ЕТАПИ НАПИСАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

Наукова робота, підготовлена в системі МАН України, – це творча наукова робота учня, яка виконується самостійно і базується на знаннях, уміннях і навичках, здобутих під час шкільного та позашкільного вивчення певної галузі науки.

Науково-дослідницька робота підпорядковується загальним правилам написання науково-дослідницьких робіт. Раціонально організовувати роботу над дослідженням, правильно розподілити свій час, глибоко та своєчасно розробити обрану тему допоможе алгоритм написання науково-дослідницької роботи.

Алгоритм написання науково-дослідницької роботи

Процес написання науково-дослідницької роботи включає декілька етапів:

- підготовчий;
- етап роботи над текстом;

- заключний етап.

У досліджень, які носять практичну направленість, додається етап польових досліджень.

Підготовчий етап

На етапі підготовки до написання наукового дослідження перед учнем постає низка завдань:

- вибір теми дослідження;
- робота над планом наукової роботи;
- укладання бібліографії з теми дослідження;
- опрацювання літературних джерел за темою дослідження.

Прокоментуємо ці завдання більш докладно.

Вибір теми дослідження – це один із найважливіших етапів у підготовці учня до наукової роботи. Правильно обрати тему – наполовину забезпечити успішне її виконання. З переліку тем, запропонованих керівником, учень обирає ту, яка найповніше відповідає його інтересам та схильностям. Перевага надається темі, при розробці якої учень може виявити максимум особистої творчості та ініціативи. Разом з керівником необхідно визначити межі розкриття теми, наявність літератури та статистичної інформації для дослідження.

При з'ясуванні **об'єкта, предмета та мети дослідження** необхідно зважати на те, що між ними і темою роботи є логічні зв'язки. *Об'єкт* – це процес або явище, що викликає (породжує) проблемну ситуацію та обирається для вивчення. Визначаючи об'єкт, необхідно знайти відповідь на запитання: що розглядається?

Предмет – це те, що знаходиться у межах об'єкта і набуває в ньому пояснення. Тобто предмет вказує, який саме аспект об'єкта розглядається, які нові його властивості, відношення, функції. Таким чином, об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка становить предмет дослідження. В одному об'єкті, залежно від поставленої мети, можна виділити декілька предметів дослідження

Саме йому – предмету – приділяє основну увагу науковець, саме предмет визначає тему роботи, її назву. Отже, предмет – це теоретичне відтворення дійсності, тих суттєвих зв'язків та відношень, які підлягають безпосередньому вивченню в даній роботі.

Мета роботи – головний напрям вирішення поставленої проблеми, тобто узагальнена назва того, що плануємо досягти в процесі роботи. Це конструктивний принцип, який організує та об'єднує весь текст. Мета зумовлює і відбір матеріалу, і аспекти його дослідження, і принципи типологізації, і характер розташування. Вона повинна узгоджуватися з назвою роботи, між метою і кінцевим результатом дослідження має бути тісний зв'язок: поставленої мети необхідно обов'язково досягти.

Як правило, для формулювання мети обирається мовна конструкція з інфінітивом (розкрити, встановити, виявити, дослідити, пояснити, описати, розробити, проаналізувати, обґрунтувати, узагальнити, систематизувати, вивчити), іменником у знахідному відмінку, що називає об'єкт дії (специфіку,

закономірність, проблему, явище, функції, модель, факти, елементи, сутність, типологію, систему), та іменником (-ами) у родовому відмінку, що конкретизує об'єкт (населення, туризму), наприклад: мета роботи – проаналізувати особливості розселення населення по території України.

Мета роботи конкретизується у завданнях дослідження (як правило, 4 – 5), які слід вирішити для досягнення цієї мети. Щоб завдання були сформульовані правильно, необхідно глибоко вивчити стан відповідної проблеми в науці, з'ясувати відоме (що зроблено до мого дослідження?), дискусійне (що є спірним?) і те, що потребує подальшого дослідження (що маю зробити я?). Завдання не повинні бути глобальними, такими, що претендують стати темами окремих дипломних (магістерських) робіт. Вони можуть включати такі складові:

- вирішення певних теоретичних питань, які входять до загальної проблеми дослідження (наприклад, виявлення сутності понять, явищ, процесів, подальше вдосконалення їх вивчення, розробка ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування тощо);
- всебічне (за необхідності – експериментальне) вивчення практики вирішення даної проблеми, її типового стану, недоліків і труднощів, їх причин, особливостей, передового досвіду;
- обґрунтування необхідної системи заходів щодо вирішення даної проблеми;
- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів;
- розробка методичних рекомендацій та пропозицій щодо використання результатів дослідження у практиці роботи.

Формулювати завдання слід якомога точніше, конкретніше, оскільки інформація про їх вирішення складатиме зміст розділів роботи. Це важливо ще й тому, що заголовки розділів та підрозділів народжуються саме з формулювань відповідних завдань.

Складання плану наукового дослідження – наступний етап роботи учня. Правильна та логічна структура науково-дослідницької роботи – це запорука успіху розкриття теми. Укладаючи план, слід пам'ятати, що це перелік найважливіших питань, які потрібно буде висвітлити у ході пошукової діяльності. Тому чим докладнішим буде план, тим легше визначити основні напрямки роботи. До плану доречно в логічній послідовності внести все, що можна заздалегідь передбачити у розв'язанні досліджуваної проблеми.

Так, наприклад, план дослідження може мати такий умовний вигляд:

Вступ

Розділ I. Теоретичні основи досліджуваної проблеми

1.1.

1.2.

1.3.

Висновки до розділу I.

Розділ II.

(Формулювання цього розділу має відображати тему та предмет дослідження, методи вирішення поставленої проблеми)

2.1.

2.2.

2.3.

Висновки до розділу II.

Висновки

Список використаної літератури

Додатки

Виконання завдань дослідження неможливе без ознайомлення **з основними літературними джерелами** з теми науково-дослідницької роботи. З метою їх виявлення необхідно використовувати різні джерела пошуку: каталоги і картотеки кафедр та бібліотеки вищого навчального закладу, а також провідних наукових бібліотек міста, бібліотечні посібники, прикнижні та пристатейні списки літератури, виноски та посилання в підручниках, монографіях словниках та ін.

Широкий спектр різноманітних новин ми отримуємо щоденно із засобів масової інформації – газет, радіо, телебачення. Нові надзвичайно широкі можливості доступу до різноманітної інформації з'явилися у зв'язку з розвитком комп'ютерної телекомунікаційної мережі Інтернет.

Під час джерелознавчих пошуків необхідно з'ясувати стан вивченості обраної теми сучасною наукою, щоб не повторювати в роботі загальновідомих істин, конкретніше, точніше визначити напрями та основні розділи свого дослідження.

Опрацювання літературних джерел за темою дослідження. Вивчаючи обрану літературу, недостатньо покладатися на пам'ять. Доцільно вести чіткі і лаконічні записи опрацьованих джерел так, щоб можна було без особливих труднощів зрозуміти їх суть і через деякий час. Бібліографічні виписки джерел краще робити на каталожних картках, щоб скласти з них робочу картотеку, яка, на відміну від записів в зошиті, зручна тим, що її завжди можна поповнювати новими матеріалами, контролювати повноту добору літератури з кожного розділу роботи, знаходити необхідні записи. Картки можна групувати в будь-якому порядку залежно від мети або періоду роботи над дослідженням.

Можна згрупувати картки в картотеці за основними питаннями, що розкривають зміст науково-дослідницької роботи. Тоді на каталожних роздільниках олівцем пишуть назви основних структурних частин роботи: Вступ, Розділ, Висновки та ін. Картотека, наповнена картками відповідно до теми розділів і підрозділів, допоможе своєчасно звернути увагу на недостатню кількість матеріалу з того чи іншого питання, а також у складанні списку літератури та розміщенню посилань на неї в тексті.

РОЗДІЛ 3.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ, ОФОРМЛЕННЯ І ПРЕДСТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ

3.1. Загальні вимоги

На Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України подаються роботи проблемного (пошукового) характеру, які відповідають віковим інтересам та пізнавальним можливостям учнів, свідчать про обізнаність учасника конкурсу-захисту щодо сучасного стану галузі дослідження, опанування ним методики експерименту.

Тематика науково-дослідницьких робіт має відповідати напрямам секцій наукових відділень МАН.

Кожна робота має ґрунтуватися на певній науковій та експериментальній базі, містити власні дані дослідів, спостережень, пошукової роботи, їх обробки, аналізу та узагальнення; посилання на відповідні наукові джерела та відображати власну позицію дослідника.

У роботі мають бути чітко відображені наступні аспекти: визначення мети, об'єкта та предмета дослідження, завдання, методика дослідження, відмінність і перевага запропонованих підходів та результатів. Зміст та результати досліджень викладаються стисло, логічно, грамотно й аргументовано, без загальних слів, міркувань, бездоказових тверджень, тавтології.

Назва роботи має бути стислою й відповідати суті наукової проблеми (завдання), що вирішується.

На наукову роботу обов'язково подаються відгуки наукових керівників та рецензії відповідних фахівців (досвідчених педагогів, науковців, спеціалістів із певної галузі).

Достовірність наведених у роботі результатів підтверджується науковим керівником у відгуку.

Науково-дослідницька робота оформлюється у двох примірниках: один використовується журі під час оцінки роботи, другий – учасником під час захисту. Примірники мають бути ідентичними.

До розгляду не приймаються роботи, тема і зміст яких не відповідають профілю секції; роботи, що були представлені в попередні роки й не мають суттєвого доопрацювання; роботи, які є плагіатом; компілятивні роботи без самостійного дослідження, опрацювання джерел та власних висновків з обраної тематики.

Автори цих робіт після етапу заочного оцінювання науково-дослідницьких робіт отримують відповідну рецензію й до участі в наступних етапах конкурсу-захисту не допускаються.

Також до розгляду не приймаються роботи без відредагованих та оформлених відповідно до даних вимог тез.

3.2. Структура роботи

Робота має бути побудована за певною структурою. Основними її елементами в порядку розташування є: титульний аркуш, тези, зміст, перелік умовних позначень (за необхідності), вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел, додатки (за необхідності).

3.3. Вимоги до змісту роботи

Титульний аркуш.

Титульний аркуш є першою сторінкою роботи, що заповнюється за зразком (додаток 4).

Тези.

У тезах (текст обсягом до 1 сторінки) подається стисла характеристика змісту науково-дослідницької роботи з визначенням основної мети, актуальності та завдань наукового дослідження. Також у них зазначаються висновки та отримані результати проведеної роботи.

У заголовку тез наводяться такі дані: назва роботи; прізвище, ім'я, по батькові автора; назва територіального відділення МАН; назва базового позашкільного навчального закладу; навчальний заклад; клас; населений пункт; прізвище, ім'я, по батькові, посада (за наявності науковий ступінь, учене звання) наукового керівника.

Зміст.

Зміст подається на початку роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовок), зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел тощо.

Зміст фактично має бути планом науково-дослідницької роботи й відображати суть поставленої проблеми, структуру та логіку дослідження.

Перелік умовних позначень, символів, скорочень і термінів (за необхідності).

Якщо в роботі використано специфічну термінологію, а також маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, то їх перелік подається у вигляді окремого списку, що розміщується перед вступом.

Перелік має розташовуватись у дві колонки. Ліворуч в алфавітному порядку наводяться умовні позначення, символи, одиниці скорочення або терміни, праворуч – їх детальна розшифровка.

Якщо в роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення й таке інше повторюються менше трьох разів, перелік не складається, а їх розшифрування наводиться в тексті при першому згадуванні.

Вступ.

У вступі коротко обґрунтовується актуальність та доцільність обраної теми, підкреслюється сутність проблеми; формулюється мета роботи і зміст поставлених завдань, об'єкт та предмет дослідження, подається перелік використаних методів дослідження; дається характеристика роботи (теоретична, прикладна); вказуються нові наукові положення, запропоновані

учасником конкурсу-захисту особисто, відмінність одержаних результатів від відомих раніше та ступінь новизни (уперше одержано, удосконалено, набуло подальшого розвитку); повідомляється про наукове використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання, для прикладних робіт – прикладну цінність отриманих результатів.

У випадку використання в роботі ідей або розробок, що належать співавторам, слід відмітити цей факт і зазначити конкретний особистий внесок учасника. Також указуються відомості про публікацію роботи та апробацію її результатів (за наявності).

Обсяг вступу – 2-3 сторінки.

Основна частина.

Основна частина науково-дослідницької роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів.

Кожний розділ починається з нової сторінки. Основному тексту розділу може передувати коротка передмова з описом вибраного напрямку та обґрунтуванням застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу формулюються висновки зі стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає можливість звільнити основні висновки від другорядних подробиць.

В основній частині роботи наводиться характеристика джерел для написання роботи та короткий огляд літератури з даної тематики (не повинен перевищувати 20% обсягу основної частини), окреслюються основні етапи наукової думки за визначеною проблемою, указуються питання, що залишилися невирішеними; обґрунтовується вибір напрямку досліджень, наводиться методика й техніка дослідження; подаються відомості про обсяг дослідження; викладаються, аналізуються та узагальнюються отримані результати, дається їх оцінка.

Зміст основної частини має точно відповідати темі роботи та повністю її розкривати.

Висновки.

Висновки мають містити стислий виклад результатів розв'язку наукової проблеми й поставлених завдань, зроблених у процесі аналізу обраного матеріалу оцінок та узагальнень. Необхідно підкреслити їх самостійність, новизну, теоретичне і (або) прикладне значення, наголосити на кількісних та якісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів та навести рекомендації щодо їх використання.

Список використаних джерел.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, що містить бібліографічні описи використаних джерел.

Список використаних джерел слід розмішувати в один із таких способів: у порядку появи посилань у тексті (найбільш зручний у користуванні та рекомендований під час написання роботи), в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у хронологічному порядку.

Відомості про джерела складаються відповідно до вимог, зазначених у стандартах: ДСТУ ГОСТ 7.1 – 84 «СИБИД. Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления», ДСТУ 3582 – 97 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові

у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила», ДСТУ 3008 – 95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення».

Наприклад,

- книга трьох авторів оформлюється так: Дудюк Д.Л., Максимов В.М., Оріховський Р.Я. Електричні вимірювання: Навч. посіб. – Л.: Афіша, 2003. – 260 с.
- збірник: Цеков Ю.І. Підтекст художнього твору і світовідчуження письменника // Проблеми сучасного літературознавства. – Одеса, 1998. – С. 149-180.
- стаття із журналу: Дзюба І.М. Україна перед сфінксом майбутнього // Науковий світ. – 2004. – № 2. – С. 2-6.

Електронні джерела оформлюються відповідно до загальних правил опису літературних джерел, при цьому в квадратних дужках після назви зазначається: [Електронний ресурс]. В кінці – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>.

Наприклад: Королько Л.М. «Голодомор 1932-1933 на Сватівщині». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svatovo.ws/famine/index.html>.

Посилання на сайти, портали, Інтернет-ресурси розміщуються окремо в кінці списку використаних джерел без нумерації під заголовком: «ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ». Наприклад: <http://www.botany.kiev.ua>.

Додатки.

У додатках містяться допоміжні або додаткові матеріали, необхідні для повноти сприйняття роботи, кращого розуміння отриманих результатів: проміжні математичні доведення, формули й розрахунки, додаткові таблиці, графіки, рисунки, ілюстрації тощо.

3.4. Правила оформлення роботи

Загальні вимоги.

Науково-дослідницька робота друкується шрифтом Times New Roman текстового редактору Word (або Open Office) розміру 14 на одному боці аркуша білого паперу формату А4 з інтервалом 1,5 (до 30 рядків на сторінці).

Поля: ліве, верхнє й нижнє – не менше 20 мм, праве – не менше 10 мм.

Обсяг науково-дослідницької роботи складає 15-20 (для гуманітарних напрямів – 20-25) друкованих сторінок. До загального обсягу науково-дослідницької роботи не входять: тези, додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Текст роботи має бути написаний грамотно, без орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок.

Науково-дослідницькі роботи виконуються державною мовою (у секції «Російська мова» дозволяється оформлення російською); до роботи з іноземної мови додається анотація іноземною мовою.

Кожна структурна частина науково-дослідницької роботи починається з нової сторінки. Заголовки структурних частин друкуються великими літерами симетрично до набору: «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ». Заголовки підрозділів друкуються маленькими

літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Заголовки пунктів друкуються маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в підбір до тексту.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом має дорівнювати 3-4 інтервалам.

Правила нумерації в роботі.

Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, рисунків, таблиць, формул подається арабськими цифрами без знака №.

Усі сторінки роботи, ураховуючи титульну сторінку, тези й додатки, підлягають суцільній нумерації, номер на титульній сторінці не ставиться, а на наступних сторінках проставляється у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Нумеруються тільки розділи основної частини. Зміст, вступ, висновки не нумеруються, тобто не можна друкувати: «1. ВСТУП» або «РОЗДІЛ 6. ВИСНОВКИ».

Номер розділу ставиться після слова «РОЗДІЛ», після номера крапка не ставиться. Заголовок розділу друкується з нового рядка.

Підрозділи нумеруються в межах кожного розділу за правилом: (номер розділу).(номер підрозділу). У кінці номера підрозділу має стояти крапка, наприклад: «2.4.». Заголовок підрозділу наводиться в тому ж рядку.

Пункти нумеруються в межах кожного підрозділу таким чином: (номер розділу).(номер підрозділу).(номер пункту), наприклад: «2.3.4.». Заголовок пункту наводиться в тому ж рядку, але пункт може й не мати заголовка.

У кінці назв розділів, підрозділів, пунктів крапка не ставиться.

Формули нумеруються в межах розділу. Наприклад, «формула (2.3)» означає «формула 3 розділу 2» (наявність підрозділів на нумерацію не впливає). Формули, на які немає посилань, можна не нумерувати. Номер необхідно брати в круглі дужки й розміщувати на правому полі сторінки на рівні нижнього рядка формули, якої він стосується.

Рисунки нумеруються в межах розділу арабськими цифрами (аналогічно до формул та підрозділів) і позначаються словом «Рис.», наприклад «Рис. 1.2».

Таблиці нумеруються послідовно в межах розділу. У правому верхньому куті над заголовком таблиці розміщується напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці складається з номера розділу та порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 2.3».

Додатки оформлюються як безпосереднє продовження роботи на наступних сторінках. Вони розміщуються в порядку посилань у тексті роботи. Кожен із додатків має розміщуватися на окремій сторінці. Додаток повинен мати заголовок, який друкується вгорі симетрично відносно тексту. Додатки нумеруються великими українськими літерами й позначаються словом «Додаток», наприклад: «Додаток Б».

Правила цитування та посилання на використані джерела.

Під час написання науково-дослідницької роботи учень має посилаватися на наукові джерела, матеріали, ідеї, висновки, результати, які використовуються в роботі. Це дає можливість перевірити наведені відомості.

Посилатися слід на останні видання публікацій.

Якщо в роботі використовуються відомості з матеріалів із великою кількістю сторінок, тоді слід точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул із джерела.

Посилання в тексті роботи на джерела зазначається порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «... у працях [1-7]...».

Якщо в тексті науково-дослідницької роботи необхідно зробити посилання на конкретні відомості, цитата наводиться в лапках, а посилання беруться у квадратні дужки із зазначенням порядкового номера джерела в списку використаних джерел та відповідної сторінки. Наприклад: «... набуття наукового знання передбачає оперування фактами, які характеризують певне явище, розробку наукової гіпотези (теорії), що пояснює те чи інше явище й постановку експерименту для доведення висунутої теорії [8, с. 37]».

Згідно з науковим етикетом текст цитати необхідно точно відтворювати і наводити повністю, щоб не спотворити думки автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту й позначається трьома крапками. У тексті роботи допускається непряме цитування автора (переказ, виклад думок автора своїми словами), при цьому слід точно викладати думки автора й давати відповідні посилання на джерело.

Посилання на ілюстрації в тексті роботи вказуються порядковим номером ілюстрації, наприклад, «рис. 1.2».

Посилання на формули вказуються порядковим номером формули в дужках, наприклад «... у формулі (2.1)».

На всі таблиці роботи мають бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «...у табл. 1.2».

У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3».

Правила оформлення формул.

Формули в тексті роботи розташовуються відразу після посилання на них. Вони відокремлюються від тексту інтервалами в один рядок зверху і знизу та розташовуються посередині сторінки. Формули, якщо вони громіздкі і складні, розташовуються на окремих рядках, це стосується й нумерованих формул. Декілька однотипних невеликих формул подаються в одному рядку через кому, а іноді невеликі нескладні формули розташовуються безпосередньо в тексті.

Переноси у формулі допускаються лише на знаках рівності, плюс, мінус, множення й ділення з повторенням знака в наступному рядку.

Символи й коефіцієнти, що наводяться у формулі, описуються безпосередньо під нею в тій послідовності, у якій згадуються у формулі. Значення кожного символу або числового коефіцієнта подається з нового рядка. Перший рядок починається словом «де» без двокрапки.

Номер формули розміщується на правому боці сторінки на рівні нижнього рядка.

Правила оформлення ілюстрацій і таблиць.

Ілюстративний матеріал у роботі використовується з метою більш наочного представлення результатів досліджень та їх обґрунтування.

Найчастіше в науково-дослідницьких роботах використовуються такі види ілюстративних матеріалів: креслення, рисунки, таблиці, діаграми, графіки, схеми, фотографії.

Усі ілюстрації зазначаються в тексті роботи.

Назва ілюстрації розміщується відразу після її номеру, унизу.

Цифровий матеріал роботи оформлюється у вигляді таблиць. Слово «Таблиця» починається з великої літери, прописується курсивом і розміщується у верхньому правому куті сторінки, а її назва – посередині, симетрично до тексту й наводиться жирним шрифтом.

Приклад побудови таблиці

Таблиця 1.1

Назва таблиці				
Головка				
Рядки				
Боковик		Графи (колонки)		

Заголовки граф мають починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Висота рядків має бути не менше 8 мм. Графу з порядковими номерами рядків до таблиці включати не треба.

Таблиця розміщується (після першого згадування про неї) у тексті так, щоб її можна було читати без обертання переплетеного блока рукопису або з обертанням за стрілкою годинника.

Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на наступну сторінку. У разі перенесення таблиці на інший аркуш слово «Таблиця», її номер і назва не повторюються, далі над іншими частинами праворуч пишуться слова «Продовж. табл.» і вказується тільки номер таблиці, наприклад: «Продовж. табл. 1.2».

РОЗДІЛ 4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАПИСАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ

В даному розділі подані методичні рекомендації членів журі щодо написання науково-дослідницьких робіт з історії, археології, географії та геології, правознавства, соціології, релігієзнавства та історії релігії.

4.1. Особливості написання науково-дослідницької роботи з правознавства

*Гришина Наталія Вікторівна,
кандидат юридичних наук,
доцент Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна*

Науково-дослідницька робота – це самостійна творча робота з елементами наукового дослідження, яке відповідає науковим принципам, має певну структуру, містить результати власного пошуку, власні висновки.

Як і будь-яка наукове дослідження, робота, що пропонується для конкурсу МАН, секція «Правознавство», повинна містити такі критерії, як:

- актуальність;
- складність, науковість, повнота розкриття теми;
- аргументованість висновків;
- елементи творчості;
- стиль, грамотність.

Перше, з чого починається робота над дослідженням – це вибір теми, що має велике значення, адже вдалий вибір теми забезпечує успішне завершення наукового дослідження. Під темою наукової роботи розуміють те головне, про що в ній йдеться. При виборі теми краще обирати задачу більш звуженого напрямлення, для того щоб як найглибше її опрацювати. Якщо автор претендує на захист своєї роботи у секції «Правознавство», то і тема, і предмет дослідження повинен знаходитися в даній сфері науки. Тема роботи може бути обрана самостійно учнем, або запропонована науковим керівником.

Актуальність теми дослідження виражається в тому, що в цей час дане питання є суспільно-важливим та неоднозначним і тому потребує вирішення. В юридичній науці такі невирішені питання існують у кожній галузі окремо (адміністративному, цивільному, господарському та ін. праву), про що можна довідатися з періодичних видань, консультацій з науковцями, переглядом наукової юридичної літератури.

Науково-дослідницька робота повинна бути виконана на достатньо високому науковому рівні (з додержанням критеріїв наукового стилю викладення інформації). Якщо під час розкриття теми використовується велика кількість юридичних термінів, то пропонується відкрити їх зміст (дати визначення) для підтвердження того, що учень розуміє про що йдеться та засвідчує його обізнаність у конкретній проблематиці.

Наукова робота повинна містити посилання на тих авторів, науковців, які займалися даною проблемою, що, в свою чергу пов'язано з актуальністю та новизною теми дослідження. Зміст роботи повинен відповідати обраній темі наукового дослідження, не відхилятися від предмету дослідження.

В кінці кожного розділу повинні бути стислі, аргументовані висновки, а також робота повинна закінчуватися висновком, в якому відображаються результати виконаного дослідження. Отриманий результат – є науковим та практичним вирішенням проблеми, задачі, який формулюється як висновок. Висновок – є послідовним, логічним викладенням отриманих результатів, який пов'язаний із задачами, що сформульовані у вступі роботи.

Робота повинна бути написана юридично грамотно, дотримуючись всіх критеріїв написання наукової роботи.

4.2. Особливості написання науково-дослідницької роботи з філософії та релігієзнавства

*Карпенко Іван Васильович,
доктор філософських наук,
професор Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна*

Для написання науково-дослідницької роботи найперше необхідно чітко сформулювати тему, оскільки правильно вибрана тема та об'єкт філософського чи релігієзнавчого дослідження в значній мірі забезпечує успішне її виконання. Тема роботи повинна бути по можливості короткою (як правило не більше 10 слів), стисло та достатньо повно відображати основний зміст роботи та її ідею. Саме назва роботи вперше акцентує увагу читача на обраній проблематиці філософського чи релігієзнавчого дослідження, а тому бажано, щоб тема роботи не лише в концентрованому вигляді відображала основну суть тексту, а і містила інформацію щодо авторського бачення певної філософської чи релігієзнавчої проблеми, відтворювала особистий підхід до розв'язання вічних питань людського буття. В назві роботи повинно бути виражено в гранично стислій формі те, що потім в тексті розкривається з потрібним рівнем докладності, при цьому бажано не використовувати ускладнену термінологію (вона повинна бути цілком зрозумілою і інтелектуально посилююю передусім для автора роботи) та уникати назв, в яких не відображена суть проблеми.

Розкриття теми науково-дослідницької роботи обов'язково повинно бути пов'язано з історією розгляду (чи розвитку) досліджуваної проблеми, з виходом на сучасне її формулювання та значення для розвитку певних проблем сьогодення. Важливо, щоб автор не лише зумів розкрити теоретичні аспекти обраної філософської чи релігієзнавчої проблеми, а і показав практичне значення роботи, зазначив можливі сфери застосування її результатів (в навчальному процесі, в подальших дослідженнях, в розробці рекомендацій для різних інституцій тощо).

Дотримуючись формальних вимог щодо написання науково-дослідницької роботи (структура роботи, цитування та посилання на використані джерела, оформлення списку літератури, додатків тощо), необхідно серйозну увагу приділити мові та стилю викладення основних філософських та релігієзнавчих

ідей, які репрезентують суть обраної теми дослідження. Незважаючи на те, що предметом дослідження можуть бути різножанрові духовні феномени, мова викладу матеріалу має бути науковою, тобто такою, яка вимагає точності вираження, максимально строгої логічності, заперечує будь-які «домислення». Зазвичай науково-дослідна робота отримує монологічне викладення, що дозволяє оцінити загальну культуру та певні фахові знання її автора. Мова і стиль науково-дослідницької роботи з філософської чи релігієзнавчої проблематики має формуватися в процесі діалогу, сутність якого інтерпретація різних точок зору та викладення власної з метою обґрунтування основних положень дослідження.

Для наукового тексту, який висвітлює певну філософську чи релігієзнавчу проблему, характерними є завершеність, цілісність і зв'язність. Саме тому в тексті роботи бажано використовувати вирази чи слова, які вказують на:

- послідовність думки (спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже);
- заперечення (проте, тимчасом, як, але, у той час, як, а втім, аж ніяк);
- причинно-наслідкові відношення (таким чином, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж);
- перехід від однієї думки до іншої (раніше ніж перейти до ..., розглянемо, зупинимося на ..., розглянувши ..., перейдемо до ..., необхідно зупинитися на ..., необхідно розглянути ...);
- результат, висновок (отже, значить, як висновок, на закінчення зазначимо, все сказане дає змогу зробити висновок, підсумовуючи, слід сказати).

Об'єктивність викладу матеріалу – основна стилістична риса філософських та релігієзнавчих текстів. З огляду на це в ході написання науково-дослідницької роботи доцільно використовувати слова чи словосполучення, що вказують на ступінь достовірності інформації. Завдяки таким засобам ту чи іншу думку, той чи інший факт можна подати як:

- достовірний (дійсно, насправді, зрозуміло);
- припустимий (треба гадати, як видно);
- можливий (можливо, ймовірно).

Для філософських та релігієзнавчих текстів обов'язковою вимогою викладу матеріалу є також вказівка на джерело повідомлення, автора висловленої думки чи якогось виразу. У тексті науково-дослідницької роботи цю умову можна реалізувати за допомогою спеціальних вставних слів та словосполучень (за повідомленням ..., за відомостями ..., на думку..., за даними ..., на нашу думку ...). Необхідно також мати на увазі, що діловий і конкретний характер викладення опрацьованого матеріалу майже повністю виключає емоційно забарвлені слова та вигук.

Якостями, які визначають культуру філософської чи релігієзнавчої мови є точність, ясність і стислість. Порушення цих вимог призводить до багатослів'я або мовної надмірності, що найчастіше виявляється у вживанні зайвих слів. До мовної надмірності слід віднести й уживання без потреби чужомовних слів, які дублюють українські й тим самим невинувато ускладнюють вислів. Інший різновид багатослів'я – тавтологія, тобто повторення одного і того ж іншими

словами, і цього потрібно уникати в ході написання науково-дослідницької роботи.

Ясність та точність викладення філософських чи релігієзнавчих ідей досягається використанням певного фахового понятійного апарату. Особливо актуальною ця вимога постає в умовах плюралістичності філософської та релігієзнавчої думки, наявності різних філософських чи релігієзнавчих дискурсів, шкіл, напрямів, в умовах «світоглядної різноголосиці». Тому написання науково-дослідницької роботи з філософської чи релігієзнавчої проблематики потребує чіткого визначення основних понять, що вживаються в роботі, урахування історичності їхнього змісту, можливостей співставлення понять, які використовуються різними мислителями тощо.

Науково-дослідницька робота з філософської чи релігієзнавчої проблематики має продемонструвати як репродуктивні, так і творчі здібності автора. Репродуктивні здібності автора повинні зреалізуватися в послідовному викладенні конкретної філософської чи релігієзнавчої проблематики, в умінні відбирати та аналізувати необхідні філософські та релігієзнавчі джерела, узагальнювати опрацьовані матеріали та застосовувати сучасну методику досліджень при вирішенні визначеної проблеми. Текст науково-дослідницької роботи з філософської чи релігієзнавчої проблематики має свідчити про те, що автор спроможний виділити ключеві поняття, проблеми, питання, навколо яких будується розкриття теми.

Творчі здібності автора мають втілитись передусім в обранні свого порядку аналізу тих чи інших концепцій, що забезпечує внутрішній логічний зв'язок у такому вигляді, який автор вважає найкращим та найбільш переконливим для розкриття свого творчого задуму. Аналіз різних точок зору з тієї чи іншої проблеми має бути доповнений власними думками, які підкріплюються достатніми аргументами.

Зміст науково-дослідницької роботи з філософської чи релігієзнавчої проблематики повинен точно відповідати заявленій темі та повністю її розкривати, при цьому викладення матеріалу має підпорядковуватися провідній ідеї чи ідеям, які чітко визначив автор.

4.3. Особливості написання науково-дослідницької роботи з соціології, соціальної роботи та політології

Ніколаєвський Валерій Миколайович,

доктор філософських наук,

професор Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

Гужва Ольга Олексіївна,

старший викладач Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

Вибір теми роботи:

Вибір теми наукового учнівського дослідження/роботи є одним з відповідальних етапів. Тема, яку Ви обираєте для наукового дослідження, має бути чітко сформульована, та бути пов'язана з актуальними соціальними

проблемами. Під актуальністю мається на увазі необхідність її висвітлення в сучасних умовах.

Як свідчить досвід, вибір теми наукового дослідження досить важливий та відповідальний етап у науковій діяльності. Адже успіх наукового дослідження значною мірою залежить від того, наскільки правильно, виважено обрано тему.

Досить часто при формулюванні теми допускаються типові помилки, а саме: тему сформульовано досить абстрактно, широко, отже, не зрозуміло, що є в фокусі роботи, неможливо розкрити заявлену проблематику в рамках учнівської роботи.

Наприклад: «Вплив соціальних мереж «Вконтакте» та «Однокласники» на людину». Не зрозуміло, на яку саме цільову групу сфокусовано дослідження? На молодь, підлітків, ту чи іншу професійну групу тощо?

Досить часто, якщо обрана тема є міждисциплінарною, автор зосереджує свою увагу на правових, психологічних, політологічних аспектах а не на соціологічному підході. Доречним, на наш погляд, було б використовувати соціологічний підхід, порівнюючи його з іншими (напр., правовим, психологічним, політологічним, філософським, культурологічним, економічним тощо)

Для того, щоб це зробити, дослідник (учень), має добре орієнтуватися в таких поняттях, як об'єкт, предмет, проблема, ціль дослідження.

Об'єкт дослідження - це процес або явище, в межах якого виникають проблеми (чи проблема) для вивчення.

Предмет дослідження - це та частина об'єкту, що безпосередньо піддається дослідженню і визначає тему дослідження. Предмет дослідження є поняттям більш вузьким у порівнянні з об'єктом.

Наведемо три приклади.

1. Припустимо, що темою роботи (дослідження) є «Становлення громадянської культури учнівської молоді (регіональний аспект)», тоді об'єкт дослідження – громадянська культура учнівської молоді Харківської області, а предмет дослідження – чинники становлення громадянської культури учнівської молоді Харківської області;

2. У разі, якщо темою роботи (дослідження) є «Соціальна адаптація випускників шкіл (ліцеїв, коледжів, професійно-технічних училищ тощо) до ринку праці в Україні», об'єкт дослідження – випускники шкіл тощо (або соціальна адаптація випускників шкіл), предмет дослідження – особливості соціальної адаптації випускників шкіл до ринку праці в Україні.

3. Тема роботи – «Управління комунікаціями в системі надання соціальних послуг в сучасній Україні», об'єкт дослідження – комунікації в системі надання соціальних послуг, предмет дослідження – управління комунікаціями в системі надання соціальних послуг.

Робота над структурою:

По-перше: необхідно написати 2-3 сторінки тез де зафіксувати все, що стосується теми, котру Ви обрали, а також ключові слова, що стосуються теми Вашої роботи, назви розділів та підрозділів. Доцільно, на наш погляд, також занотувати деякі ключові ідеї, коментарі, питання, що виникають.

По-друге, необхідно виокремити блоки (підрозділи) в кожному розділі роботи, де зафіксувати логіку та структуру викладення матеріалу, у вигляді тез (коротко) обґрунтувати, чому Ви звертаєтесь саме до цих теорій чи категорій. Такого роду робота допоможе структурувати подальші дії, упорядкувати ідеї, чітко сформулювати питання, та зрозуміти, якого роду інформації не вистачає.

Цей метод слід використовувати і в подальшому на всіх етапах написання роботи.

Дійсно, на цьому етапі досить складно сформулювати остаточні назви розділів та підрозділів, але це є необхідною умовою, щоб просуватися далі. Досить дієвою є наступна техніка: напишіть на окремому аркуші все, що, на Вашу думку, стосується певного розділу, це можуть бути категорії, терміни, теорії, парадигми тощо, на яких розділ буде базуватись в тому порядку, в якому Ви вважаєте вони повинні з'являтися в тексті. Такого роду нотатки є схемою Вашого розділу. Далі спробуйте пояснити, чому Ви використовуєте саме ці категорії чи теорії, чому саме в такій послідовності. Це допоможе Вам знайти логіку викладення матеріалу, визначити зайві або навпаки відсутні ключові категорії.

Організація вашої роботи:

Якщо Ви збираєтесь працювати над створенням своєї роботи за комп'ютером, то вам доцільно зробити наступне.

По перше, необхідно створити окремі папки для кожного розділу. Під час написання наукової роботи Ви працюватимете з літературою, котра, на Вашу думку, може бути дотичною (релевантною) до того чи іншого розділу. Радимо зберігати її в певній папці, адже, коли Ви працюватимете над остаточним варіантом тексту, досить легко буде акумулювати наявні файли.

Не зберігайте ваші файли лише на одному із носіїв, зробіть декілька копій!

Розклад, графік виконання наукової роботи:

Бажано, аби Ви разом з науковим керівником розробили розклад, коли повинен бути закінчений кожен етап Вашої роботи та робота в цілому.

Це жодним чином не суперечить тому, що Ви можете розробити власний проміжний розклад, в якому зазначите контрольні дати, що допоможе Вам організувати свою діяльність.

Стиль роботи:

Писати наукові тексти досить складно і цьому теж необхідно вчитися. Тому потрібно ставитися до написання наукової роботи одночасно й як до тренінгу з написання наукових тестів.

Текст має бути зрозумілим, граматично правильним та лаконічним, відповідати вимогам, котрі пред'являються до наукових текстів.

Розповсюдженою помилкою є відсутність редагування автором тексту після використання електронного перекладу, що суттєво ускладнює розуміння змісту, та псує загальне враження від роботи.

Робота з літературою:

Після того, як Ви визначились з темою, важливим етапом є знайомство з літературою. Важливо розуміти, що, перш за все, йдеться про фундаментальні фахові джерела (напр. якщо виконується робота з фаху «соціологія», то це праці з соціології). Але, також й про інші джерела (монографії, збірники

наукових праць, статистичні довідники, журнали, статті тощо) з теми. Зверніть увагу, що таке знайомство здійснюється, зазвичай, ретроспективно, тобто від останніх (найновіших) за часом джерел до більш ранніх. Працюючи з теоретичними джерелами, необхідно пам'ятати, що в кожному з них, особливо в частині формулювання загальних висновків, присутній момент суб'єктивного. А це означає, що читати треба праці різних авторів, співставляючи різні точки зору, концепції, погляди.

➤ **Посилання:**

Найбільш типовою помилкою є неправильне оформлення літератури, особливо відсутність будь-яких посилань у тексті роботи, неспівпадіння джерел, наведених у списку літератури до роботи та посилань на першоджерела у тексті, а також неправильне оформлення посилань на Інтернет-джерела.

Посилання на Інтернет-джерела повинні оформлятися наступним чином:

Наприклад: Статистика соціальних мереж в Україні. Кінець 2009.[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.slideshare.net/electionmallua/2010-3648012>

➤ **Використовування даних соціологічних (політологічних тощо) досліджень:**

Якщо Ви використовуєте у роботі дані будь-яких досліджень, необхідно вказувати джерело, звідки Ви берете цю інформацію, а також наводити наступні дані про таке дослідження: коли, де та ким проведене, тема (якщо вказана), кількість опитаних, тип вибіркової сукупності.

Програма соціологічного дослідження

Якщо Ви плануєте провести власне емпіричне соціологічне (політологічне) дослідження, в структурі роботи повинен бути відповідний розділ (глава), присвячений програмі чи елементам програми дослідження.

Програма дослідження – це науковий документ, що містить методологічні та процедурні основи дослідження визначеного Вами об'єкту.

Структура програми охоплює детальне, чітке формулювання мети, завдань (2-3), обґрунтування проблеми, визначення об'єкту і предмету дослідження, формулювання гіпотез, обґрунтування методів дослідження та вибіркової сукупності.

Відправним пунктом будь-якого дослідження є проблемна ситуація.

Трапляється, що під час виконання автором дослідження є бажання дослідити низку інших проблем. На наш погляд, вивчення кількох проблем в межах учнівської наукової роботи недоцільно. У такому випадку, ускладнюється інструментарій дослідження, який стає занадто громіздким і логічно нечітким, що знижує якість отриманої інформації.

Варто відрізнити проблеми соціальні і проблеми наукові. Соціальні проблеми — це соціальні, життєві суперечності, що вимагають організації цілеспрямованих дій для їх усунення. Наукові проблеми стосуються знання та незнання. Наукові проблеми відображають суперечності між знанням потреб суспільства і його організацією в певних практичних і теоретичних діях, з одного боку, і незнанням шляхів і засобів реалізації дій — з іншого.

Якщо у Вашій науковій роботі відсутній розділ (підрозділ, параграф) з програмою дослідження, то Ваше дослідження нагадуватиме несистемний пошук, пошук методом спроб і помилок.

Важливо чітко, конкретно сформулювати мету дослідження, на яке основне питання передбачається одержати відповідь і наскільки детальним має бути, стосовно до обраного чи передбачуваного об'єкту.

Мета соціологічного (політологічного) дослідження визначає переважаючу орієнтацію (теоретичну або прикладну), від якої залежить вся логіка його реалізації, здійснення. Теоретичне дослідження спрямовується на одержання нових знань про структуру, функції, закономірності розвитку, а також розробку, складання нових методик дослідження і на обґрунтування його процедур. Прикладні соціологічні дослідження спрямовуються на вирішення, реалізацію практичних завдань соціальної проблеми, побудову, складання передбачень про можливий розвиток процесу, розробку програм, рекомендацій удосконалення об'єкту.

Вимоги до побудови соціологічної анкети:

Анкета - це документ, у якому міститься впорядкований перелік питань, що дають змогу отримати нову інформацію.

Анкета починається зі *вступної частини* — звернення до респондента. У зверненні визначається мета дослідження, спосіб заповнення анкети. Далі розміщується основна частина анкети з запитаннями та «паспортичка», тобто частина анкети з запитаннями про демографічні відомості (стать, вік, освіта, місце проживання та інші відомості, якщо вони є важливими для дослідження) про опитуваних.

Запитання слід формувати максимально конкретно та точно, не допускати неясності й неоднозначності.

- Усі запитання поділяють на два основні типи: відкриті та закриті.
- *Відкриті запитання* - це ті, щодо яких дослідник не пропонує респондентові переліку підготовлених відповідей, а залишає місце для відповідей у довільній формі. Однак досвід свідчить, що на відкриті запитання відповідає не більше третини респондентів. Окрім цього, слід мати на увазі, що такі запитання складно обробляти.

- *Закриті запитання* — це ті, в яких після тексту запитання пропонується перелік відповідей. Досить часто при формуванні переліку відповідей трапляються логічні помилки - порушення принципу відповідності запитання та відповідей. Це відбувається тоді, коли варіанти відповідей не відповідають ключовому слову запитання і є варіантами відповідей на інше запитання.

- До анкети також включають *запитання-фільтри*. Завдання таких запитань - відсіяти тих респондентів, яких не стосується наступне запитання.

- Запитання, які стосуються соціально-демографічних характеристик респондента, зазвичай, завершують анкету.

- Зазвичай, опитування проводяться анонімно.

Існує багато інших правил побудови анкети, формулювання запитань, а також процедури опитування, про які слід дізнаватися з спеціальної (навчальної) літератури.

4.4. Особливості написання науково-дослідницької роботи з історії

*Наумов Сергій Олександрович,
доктор історичних наук,
професор Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна*

При виборі **теми роботи** слід орієнтуватися передусім на її наукову актуальність. Це означає, в першу чергу, що проблема, яка виноситься в заголовок роботи, має стосуватися важливого (непересічного, неординарного, цікавого, показового) явища (події, персоналії тощо) в історії. По-друге, має значення історіографічна актуальність, а саме недостатня вивченість обраної проблеми в історичній науці, наявність у ній «білих плям», суперечливих чи неадекватних оцінок та ін. По-третє, варто враховувати нинішній стан історичних досліджень в Україні, який характеризується, зокрема, посиленою розробкою нових наукових напрямків (соціальна історія, нова культурна історія, мікроісторія, історія повсякдення, усна історія та ін.). Але це не означає, що недоцільно займатися проблемами, що лежать у площині традиційних напрямків (політична історія, економічна історія, історія культури тощо).

Слід брати до уваги і суспільну актуальність, тобто інтерес громадськості до певних питань вітчизняної історії, можливий зв'язок обраної теми з проблемами сучасності та ін. Нарешті, при виборі теми необхідно враховувати дослідницький ресурс автора, реальну можливість її ґрунтовної розробки. Тому, перш ніж визначитися з темою, треба провести попереднє ознайомлення з науковою літературою, яка її стосується, з'ясувати можливість використання історичних джерел.

Формулювання теми має бути достатньо лаконічним і в той же час вичерпним, щоб було зрозуміло, що вивчається: яке історичне явище (об'єкт дослідження) і які його властивості (предмет дослідження), в яких хронологічних і територіальних рамках. Воно має чітко відображати досліджувану проблему. Теми, які визначені надто широко, неконкретно, безпроблемно, просто охоплюють певний період («Українська Держава П.Скоропадського») чи територію («Історія села...»), не можуть вважатися науковими. Бажано, щоб це формулювання містило якусь «родзинку», несло в собі певну інтригу, відразу б захоплювало потенційного читача. Але неприпустимо досягати цього за рахунок точності в виразах, науковості, яка є визначальним критерієм кожного компонента роботи. Можна погодитися з твердженням, яке вже стало афористичним, про те, що правильна постановка проблеми – це половина успіху.

Пошук і опрацювання **джерел та літератури** здійснюються поступово і постійно протягом тривалого періоду. Треба прагнути, щоб залучені джерела були різноманітними (документи, статистика, описи, мемуари, періодика тощо) і, таким чином, відображали досліджуване явище у різний спосіб і з різних сторін, а також були достатніми для його повноцінного, всебічного вивчення. Наукова література, яка включає в себе як загальні (по періоду чи по більш

широкій тематиці), так і спеціальні (безпосередньо по даній темі) праці, в ідеалі повинна повною мірою представляти основні етапи наукової розробки проблеми. Слід звернути увагу на необхідність використання різних форматів наукової продукції (монографій, статей у фахових збірниках і журналах), по можливості не лише вітчизняної, а й закордонної, а також особливо ретельного опрацювання сучасних (XXI ст.) видань.

Вступ є першою структурною частиною тексту роботи, проте братися за нього слід після написання розділів. Обов'язковою умовою є дотримання структури вступу, послідовного і якісного виконання всіх його елементів. Тут мають бути охарактеризовані актуальність, об'єкт і предмет, територіальні та хронологічні межі дослідження, його історіографічна та джерельна база, мета і завдання.

Об'єкт дослідження - це історичне явище (процес, подія, персоналія тощо), в межах якого виникають проблеми (чи проблема) для вивчення.

Предмет дослідження - це та частина об'єкту чи його властивість, що безпосередньо піддається вивченню. Предмет дослідження є поняттям більш вузьким у порівнянні з об'єктом.

Наприклад, у темі «Повсякденне життя козацької старшини у другій половині XVII ст.» об'єкт вивчення – козацька старшина, а предмет – її повсякденність, у темі «Міграції сільського населення Харківщини в повоєнний період» об'єктом дослідження є сільське населення, а предметом – міграційні процеси, тобто територіальні переміщення сільського населення. В разі потреби доцільно не лише назвати, а й стисло охарактеризувати (розкрити) об'єкт і/чи предмет дослідження.

Територіальні та хронологічні межі дослідження мають бути не лише чітко окреслені, а й, у разі потреби, роз'яснені та обґрунтовані.

Історіографічний огляд покликаний виявити ступінь наукової розробки проблеми. Для цього треба виділити основні етапи її дослідження, які можуть співпадати з загальноприйнятими періодами розвитку вітчизняної історіографії, але можуть і відрізнятися від них, в залежності від конкретної ситуації в кожному окремому випадку. Кожен етап має бути охарактеризований, для чого необхідно: а) назвати основні праці, що стосуються теми і дати їм стисло оцінку (в тому числі з точки зору того, що вони дають для вивчення даної теми); б) вказати, що саме (а бажано б – і як, на основі яких джерел, підходів) було зроблено в межах етапу щодо вивчення теми. Наприкінці формулюється загальний висновок щодо стану наукової розробки теми: що вивчено, а що ще потребує дослідження. Праці в тексті лише згадуються, з обов'язковими посиланнями, в яких має міститися бібліографічне описання цих праць.

Джерела характеризуються в інший спосіб: визначаються їх основні групи і дається оцінка кожній із них з точки зору того, чим і наскільки вони корисні для вивчення даної теми. Після цього має бути зроблений висновок про репрезентативність, достовірність і достатність джерельної бази.

Мета і завдання дослідження співвідносяться як ціле і частини, тобто завдання мають розкривати, конкретизувати і уточнювати мету.

Звичайна кількість **розділів** у роботі – два-три, рідше, в разі потреби, чотири. Назви розділів повинні бути логічно пов'язані з темою роботи,

повністю її розкривати. Вимоги щодо їх формулювань загалом такі ж, як і щодо теми роботи.

Виклад тексту розділів має бути логічним і послідовним. Щоб досягти цього, необхідно ретельно продумати матеріал розділу, скласти для себе його докладний план. Слід прагнути розкрити в тексті всі основні складові питання, винесеного в назву розділу, чітко формулювати дослідницькі проблеми, показувати логіку їх розв'язання, аргументувати авторські висновки з допомогою джерел чи відсилки на авторитетні дослідження. На всі запозичені концептуальні чи фактичні положення (крім загальновідомих) обов'язково треба робити посилання. Ненормально, коли цілі сторінки учнівських робіт не містять таких посилань. Оформлені вони мають бути відповідно до сучасних вимог.

Власні оцінки, твердження чи припущення доцільно у якийсь спосіб виділяти (наприклад, з допомогою слів «на думку автора», «з нашої точки зору» тощо). Такі твердження можуть стосуватися як фактичного (оцінка фактичних відомостей, залучених з джерел чи інших досліджень) матеріалу, так і історіографічного (оцінка концепцій, узагальнень, висновків інших дослідників, історіографічна полеміка).

Лише за наявності авторських висновків і узагальнень може бути зроблений висновок про самостійність і оригінальність роботи; крім того, вони є одним із ключових елементів наукової новизни (звичайно, в разі належного формулювання й обґрунтування). Іншими складовими наукової новизни можуть бути: оригінальна постановка проблеми, новий напрямок дослідження, не використовуваний раніше при вивченні даної теми дослідницький інструментарій (методи, прийоми тощо), нові джерела (відносно – ті, які раніше не залучалися для вивчення даної теми, чи абсолютно – якщо вони не опубліковані, ніким не використовувалися і, таким чином, вперше вводяться до наукового обігу) та ін. Необхідною передумовою наукового характеру роботи і важливою складовою праці з джерелами і літературою є їх критика, тобто оцінка достовірності, істинності чи ймовірності наведених у них відомостей.

Наприкінці кожного розділу треба робити невеликі висновки, які б у загальних рисах відображали його зміст і результати авторського дослідження. Наводити аргументацію, додаткову чи тим більше вже застосовану раніше, у висновках недоречно.

Висновки в розділах не повинні дублюватися загальними **висновками** (які є окремим структурним елементом роботи). Слід намагатися, щоб останні відображали, з одного боку, більш високий рівень узагальнення й осмислення матеріалів дослідження, досягти якого можливо лише після вивчення проблеми в цілому, а з іншого – основний зміст роботи, головні ідеї, авторські здобутки. Фактичному матеріалу, цифрам, цитатам та іншим засобам аргументації тут так само немає місця.

Весь текст має бути написаний логічно і грамотно, ретельно вичитаний і перевірений автором.

Список джерел та літератури формується у алфавітному порядку: спочатку джерела, потім, через пропущений рядок, література (наукові праці). Якщо є праці, написані іноземними мовами (латиницею), вони подаються після

кириличних назв. Список повинен бути оформлений у відповідності з сучасними вимогами.

Додатки можуть бути вміщені як до, так і після списку літератури. Кожен додаток повинен мати посилання (звідки взятий чи, якщо створений автором, то на основі чого). Не варто прагнути зібрати якомога більшу кількість додатків. Головне, щоб вони були корисними, виконували певну функцію, допомагали розкрити тему. Неодмінна умова – робота з додатками в тексті (аналіз, коментарі, посилання тощо).

4.5. Особливості написання науково-дослідницької роботи з археології

Буйнов Юрій Володимирович,

кандидат історичних наук,

доцент Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

Археологія – це наука, яка вивчає і реконструює минуле за матеріальними залишками життєдіяльності людей. Коло джерел, якими оперує археологія, дуже велике і розмаїте, воно охоплює все, створено людиною, все, що слугувало їй за життя, а почасти й по смерті: рештки виробничої, побутової і духовної діяльності. Умовно їх можна поділити на дві групи: 1) стаціонарні (або не мобільні) об'єкти – залишки поселень, могильників, святилищ та всіляких споруд на них (оселі, храми, курганні насипи, мегаліти) і 2) мобільні – будь-які речі, виявлені під час розкопок поселень і могильників або випадково знайдені на місцях розташування стародавніх пам'яток: знаряддя, посуд, зброя, прикраси, статуетки та ін. Однак археологи, з метою досягнення мети свого дослідження залучають пошукові методи багатьох інших наук – фізики, хімії, геології, географії, біології, антропології, математики... Вже давно виникла особлива галузь досліджень – експериментальна археологія. Нарешті, ця наука має безпосереднє відношення до історико-краєзнавчих студій.

З урахуванням цих зауважень звертаємо увагу учнів, які приймають участь у конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів Малої академії наук України та їх наукових керівників на наступні моменти.

1. Вибір теми наукового дослідження. У сучасній археології існує кілька напрямків, спрямованих на вирішення завдань реконструкції минулого: культурологічний, етногенетичний, соціологічний (суспільство-значний), палеоекологічний, палеоекономічний, технологічний (історія давнього виробництва) та інші. Всі вони мають залучення методів досліджень інших гуманітарних та природних наук. Умисне їх використання значно підвищує аргументацію висновків і, відповідно, якість цієї науково-дослідницької роботи. Наприклад, при типології окремих керамічних комплексів обраної для дослідження археологічної пам'ятки, можна залучити різні автоматизовані методи багатомірного статистичного аналізу (кластерний, факторний). Вони спроможні вирішити питання і у рішенні багатьох інших історико-археологічних проблем.

Окремо зауважимо на те, що непотрібно обирати теми для дослідження світового значення: «Походження єгипетських пірамід та техніка їх

спорудження», «Загадка Стоунхенджа» тощо. Обирайте місцеві пам'ятки Харківської області та сусідніх регіонів для їх конкретних і всебічних досліджень.

2. Джерельна база та її використання. У музеях України, Харкова і Харківської області, накопичена величезна кількість артефактів, яка супроводжується відповідною науковою документацією (описи знахідок, польові креслення, фотознімки, наукові звіти дослідників). Саме вони повинні скласти джерельну базу ваших наукових пошуків, а фахівці цих установ (музеїв та вищих навчальних закладів) нададуть відповідну консультацію.

Найбільш актуальними і добре забезпеченими джерелами були і залишаються такі теми з доісторичного і праісторичного минулого Слобідського краю: пам'ятки стародавнього кам'яного віку Ізюмщини; культура ямково-гребінцевої кераміки у басейні Сіверського Дінця; крем'яна індустрія доби неоліту та енеоліту; пам'ятки давньоямної культури на Харківщині; кургани та поселення катакомбної, зрубної культур доби бронзи у басейні Сіверського Дінця; характерні риси бондарихінської культури та проблема її походження; господарство, суспільний устрій, побут, матеріальна, духовна культура та етнічний склад місцевих племен скіфського періоду; культура стародавніх греків Північного Причорномор'я; питання з археології ранніх слов'ян часів Київської Русі, Хазарського каганату, пізніх кочівників (XI-XIV ст.) та козацької доби (XVI-XVIII ст.).

3. Ілюстративні додатки та презентація доповіді. Усі науково-дослідні роботи з археології обов'язково повинні мати ілюстративні додатки, які доповнюють і пояснюють аргументи та висновки авторів. Якість доповіді під час захисту науково-дослідницької роботи на різному рівні (районному, обласному, республіканському) значно збільшується при використанні різних сучасних приладів наочної демонстрації.

4.6. Особливості написання науково-дослідницької роботи з географії та геології

Жемеров Олександр Олегович,
кандидат географічних наук,
професор Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Географія – це ціла система наук про географічну оболонку Землі, її структуру та динаміку, взаємодію і розповсюдження в просторі її окремих компонентів. В сучасній географії виділяють природничо-географічну та суспільно-географічну науки, які тісно пов'язані між собою спільними завданнями всебічного дослідження природно-територіальних та виробничо-територіальних комплексів. Основна мета географічних досліджень – наукове обґрунтування шляхів раціональної територіальної організації суспільства і природокористування, створення основ стратегії екологічно безпечного розвитку суспільства.

Геологічні науки – комплекс наук про земну кору і більш глибокі сфери Землі. Вивчають склад, будову, походження, розвиток Землі і геосфер, що її

складають, у першу чергу земну кору, процеси, що відбуваються в ній, закономірності утворення і розміщення родовищ корисних копалин.

Вибір теми дослідження – це один із найважливіших етапів у підготовці учня до наукової роботи. при написанні науково-дослідницької роботи з географії або геології найкраще обирати тему на місцевому матеріалі (аналіз демографічної ситуації свого району або області; опис режиму місцевої річки, цікавих відслонень; вивчення екологічних проблем свого регіону; аналіз туристичного потенціалу об'єкту, території тощо), тому що глобальні теми можуть бути занадто громіздкими та складними. Наприклад, в минулі роки журі дуже позитивно сприйняли тему Спренне Сергія «Малі міста: проблеми та перспективи (на прикладі Харківської області)», Скриля Андрія «Краєзнавча екскурсія до геологічної пам'ятки природи – Смирнівського родовища вапняків». Високо оцінюються роботи, в яких присутні власні дослідження та спостереження автора. Наприклад, робота Шуліки Бориса «Комплексні мікрокліматичні та фенологічні спостереження з метою прогнозування продуктивності бджільництва та урожайності плодово-ягідних культур Харківського регіону (за даними 1997-2007 рр.)» стала кращою на III етапі в м. Києві.

Виконання завдань дослідження неможливе без ознайомлення з **основними літературними джерелами** з теми науково-дослідницької роботи. З метою їх виявлення необхідно використовувати різні джерела пошуку. Як приклад, можна назвати «Географічну енциклопедію України», що вийшла у 3-ох томах у 1980-1990-х рр., «Топонімічний словник», довідники адміністративно-територіального устрою, щорічники «Господарство України» та «Населення України» і т. д. Останніми роками в Україні перевидається багатотомна «Енциклопедія Українознавства», підготовлена вченими української діаспори в 1955-1984 рр. Вона містить надзвичайно багато даних з фізичної, економічної, історичної географії та географії населення України.

Літературні джерела з географії та геології можна знайти в наукових бібліотеках імені В.Г. Короленка, ХНУ імені В.Н. Каразіна (7 поверх, Головний корпус), у кабінетах кафедр геолого-географічного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, на Харківській обласній станції юних туристів. Допоможуть в укладанні списку літератури за темою дослідження і публікації у фахових періодичних виданнях («Географія та основи економіки в школі», «Економіка», «Географія. Краєзнавство. Туризм.», «Український географічний журнал», «Історія української географії», «Вісники» та «Наукові записки» тих університетів, в яких існують географічні факультети (Київ, Львів, Харків, Одеса, Чернівці, Тернопіль) та ін.).

Звичайно, для того щоб проводити експедиційні (польові) дослідження необхідно оволодіти методикою та методами географічних досліджень.

Метод - у широкому значенні - спосіб пізнання явищ природи і громадського життя з метою побудови й обґрунтування системи знань.

Метод - у вузькому змісті - регулятивна норма чи правило, визначений шлях, спосіб, прийом рішень задачі теоретичного, практичного, пізнавального, управлінського, життєвого характеру.

Основним способом збору кількісної та якісної інформації, фактичного матеріалу про території були й залишаються **експедиції**. Експедиції у вигляді

тривалих і небезпечних подорожей та мандрівок, здійснених «за покликом серця» окремими дослідниками, відомі здавна (наприклад, подорожі давньогрецького вченого Геродота до країн Середземномор'я і Причорномор'я в античні часи чи італійця Марко Поло в Китай у XIII ст., піша мандрівка киянина Василя Григоровича-Барського країнами Балканського півострова і Близького Сходу у XVIII ст., що тривала понад 20 років) та ін. Відомий географ А. М. Краснов вважав самостійні польові дослідження необхідною складовою вищої географічної освіти: "Мені здається, що для того, аби виробити із себе справжнього географа, потрібно якомога більше читати та якомога більше бачити типових місцевостей".

Сучасні експедиційні географічні дослідження, які проводяться в Україні, — це польові дослідження, що здійснюються під час пішохідних чи автомобільних маршрутів і поєднуються з аеровізуальними та стаціонарними дослідженнями. Розрізняють галузеві дослідження (геоморфологічні, ґрунтознавчі, гідрологічні, геоботанічні та ін.) і комплексні (ландшафтознавчі, фізико-географічні, загальногеографічні). В ході експедиційних досліджень необхідний матеріал збирається на певній площі або вздовж маршруту.

Стаціонарні географічні дослідження являють собою комплекс науково-дослідних робіт, які проводяться на базі регулярної діяльності спеціально обладнаних установ — географічних стаціонарів. На географічних стаціонарах здійснюються тривалі багаторічні спостереження за станом і змінами окремих природних процесів і явищ на різних територіях. Розрізняють гірські, рівнинні, поліські, степові стаціонари, які спеціалізуються на вивченні метеорологічних явищ, водного поверхневого стоку, змиву і руйнування ґрунтів, рельєфоутворюючих процесів, снігових лавин, карсту і т. д.

Збір необхідної географічної інформації можна проводити й під час туристичних подорожей та екскурсій, спрямованих на «дику природу» чи в «цивілізовані міські осередки». Такі подорожі дають хороший шанс досліднику поєднати активний відпочинок зі своїм науковим збагаченням.

Цікаву й різноманітну інформацію географ може отримати, відвідуючи музеї. Музейні експозиції містять матеріали, що є результатом копіткої науково-дослідної діяльності багатьох учених різних поколінь. Необхідні для географічних досліджень дані можна почерпнути в геологічних, природничих, історичних, етнографічних, краєзнавчих музеях, а також на науково-технічних і господарських виставках.

Майже жодна робота з географії не може бути написана без використання та обробки статистичних даних. Найновіші статистичні дані, які є в Україні за всіма показниками її внутрішньо- та зовнішньоекономічної діяльності, демографічної ситуації, екологічної ситуації можна знайти на офіційному сайті Державного комітету статистики України (www.ukrstat.gov.ua). Якщо потрібної для дослідження інформації на сайті не має, то можна спробувати звернутися до Управління і отримати її на платній основі. Для цього потрібно надіслати лист-запит (поштою або факсом), складений у довільній формі. У запиті треба чітко зазначити запитувану інформацію, визначити її деталізацію (за видами діяльності, районами, організаційно-правовими формами господарювання тощо), період, за який потрібно надати дані (або на яку дату), а також обов'язково вказати: прізвище, адресу, контактний телефон особи-замовника.

Для проведення розрахунків управління готується відповідний пакет документів (договір, акт виконаних робіт, рахунок-фактура). Оплата вартості послуг з підготовки та надання інформації здійснюється за безготівковим розрахунком, або готівкою через банк. Вартість конкретної запитуваної інформації залежить від витрат часу для її підготовки. Для написання робіт з географії надзвичайно цінними можуть бути дані сільських, міських рад, місцевих музеїв.

Важливими носіями інформації і джерелами знань про різні території виступають географічні карти, які є зменшеними зображеннями земної поверхні на площині. Вони показують розміщення, властивості і зв'язки різних природних і суспільних об'єктів та явищ, дають кількісну та якісну інформацію про них. Карти складаються за результатами польових зніманих, за іншими картографічними джерелами, аеро- і космічними зйомками, статистичними і літературними даними.

Науково-дослідницька робота не є географічною, якщо в ній не має жодної карти, на якій було б показано розміщення (поширення) об'єктів, процесів або явищ, що досліджуються. Карти України можна знайти у електронному атласі для 8 класу, випущеному НВП «Картографія». Деякі карти Харківської області можна взяти з «Екологічного атласу Харківської області», який в електронному вигляді є на сайті Харківської обласної державної адміністрації. Якщо ж потрібної карти не має, або потрібно побудувати тематичну карту за проведенням дослідженням, це можна зробити завдяки ГІС-технологіям.

Геоінформаційне картографування надає можливість оперативного укладання, редагування та виводу до користувача тематичних карт. Подальша робота передбачає доповнення існуючої бази даних показниками за останні роки, що дозволить прослідкувати динаміку та тенденції здійснення природоохоронних заходів. Зважаючи на досвід створення електронних атласів і карт у світі і Україні, доцільно застосувати геоінформаційні технології, що дозволяють прискорити процес попередньої обробки, укладання, редагування, коректури карт, та їх підготовки до видання і видання.

Для створення серії карт обрано технології від фірми MapInfo Corporation, США – відому у світі систему настільного картографування **MapInfo Professional**.

Готуючись до викладення тексту науково-дослідницької роботи, доцільно ще раз уважно прочитати її назву, що містить проблему, яка повинна бути розкрита. Проаналізований та систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів. Кожний розділ висвітлює самостійне питання, а підрозділ – окрему частину цього питання.

Тема має бути розкрита без пропуску логічних ланок, тому починаючи працювати над розділом, треба відмітити його головну ідею, а також тези кожного підрозділу. Тези необхідно підтверджувати фактами, думками різних авторів, результатами анкетування та експерименту, польових досліджень, аналізом конкретного практичного досвіду. Треба уникати безсистемного викладення фактів без достатнього їх осмислення та узагальнення. Думки мають бути пов'язані між собою логічно, увесь текст має бути підпорядкований одній головній ідеї. Один висновок не повинен суперечити іншому, а

підкріплювати його. Якщо висновки не будуть пов'язані між собою, текст втратить свою єдність.

Будь-яка науково-дослідницька робота з географії або геології повинна мати чітко визначену структуру:

- *вступ;*
- *огляд літератури;*
- *основна частина;*
- *висновки;*
- *список використаної літератури;*
- *додатки.*

Вступ доцільно писати після того, як написана основна частина роботи. У вступі обґрунтовується актуальність теми, що визначається, її практична значущість; визначається об'єкт, предмет, мета і задачі дослідження; розглядаються методи, за допомогою яких воно проводилося; розкривається структура роботи, її основний зміст. Якщо учень вирішив не торкатися деяких аспектів теми, він повинен зазначити про це у вступі.

Обов'язковою частиною роботи є **огляд літератури (виділяється окремим розділом)** з теми дослідження, в який включають найбільш цінні, актуальні роботи (10-15 джерел). Огляд має бути систематизованим аналізом теоретичної, методичної та практичної новизни, значущості, переваг та недоліків розглядуваних робіт, які доцільно згрупувати таким чином: роботи, що висвітлюють історію розвитку проблеми, теоретичні роботи, які повністю присвячені темі, потім ті, що розкривають тему частково. В огляді не слід наводити повний бібліографічний опис публікацій, що аналізуються, достатньо назвати назву та автора, а поруч у квадратних дужках поставити порядковий номер бібліографічного запису цієї роботи у списку літератури. Закінчити огляд треба коротким висновком про ступінь висвітленості в літературі основних аспектів теми.

Основна частина роботи складається з розділів, підрозділів (пунктів, підпунктів), абзаців. Тут розглядаються та вирішуються накреслені завдання дослідження, описується його методика, аналізуються одержані результати, формулюються методичні рекомендації.

Основна частина може поділятися на теоретичну і практичну. Теоретична, як правило, містить критичний огляд наукової літератури з обраної теми, аналіз існуючих поглядів на предмет дослідження, визначення невирішених аспектів проблеми, обґрунтування свого власного підходу до матеріалу, тобто висвітлення теоретичних засад дослідження

Теоретичну частину можна назвати: „Розвиток ідеї...“, „Теоретичні засади...“, „Наукові основи...“, „Розвиток уявлень про...“ „Становлення та розвиток...“ тощо. Наприклад, якщо темою роботи є «Туристичний потенціал Харківщини», то першим розділом основної частини повинен бути «Теоретичні засади галузі туризму», а вже далі можна описувати природні та економіко-культурні умови Харківщини, цікаві туристичні об'єкти тощо.

У практичній частині, як правило, обґрунтовують вибір напрямку дослідження, наводять методи вирішення завдань, розробляють загальну методику проведення дослідження. Тут детально аналізується обраний матеріал,

проводиться його класифікація, виявлення суттєвих ознак, узагальнення отриманих результатів, описуються експерименти.

Основна частина роботи містить, як правило, один-два розділи і декілька підрозділів. Зміст розділів має відповідати темі роботи і повністю її розкривати. Виклад матеріалу в структурних частинах роботи підпорядковується меті дослідження. Кожний розділ закінчується висновками, що містять стислий виклад наукових і практичних результатів, отриманих у цьому розділі. Окремо виділяти і називати їх не обов'язково - можна просто завершити розділ кількома реченнями узагальнюючого характеру.

Учні за можливості мають дати оцінку повноти вирішення поставлених завдань, оцінку достовірності отриманих результатів (характеристик, параметрів), їх порівняння з аналогічними результатами вітчизняних і зарубіжних робіт, обґрунтування потреби подальших досліджень, а також вказати на негативні результати, які обумовлюють необхідність припинення подальших досліджень.

Основна частина ілюструється картами, схемами, діаграмами, фотографіями та іншими ілюстраціями, а також таблицями, які пов'язані з текстом.

Робота закінчується **висновками**. Вони є формою синтезу накопиченої у "Вступі" та основній частині наукової інформації. Це послідовний, логічно стрункий виклад одержаних результатів у їх співвідношенні з метою та конкретними завданнями, зафіксованими у "Вступі". Саме тут міститься так зване "вивідне" знання, яке є новим порівняно з базовим, вихідним. Це розширений, обґрунтований перелік усього того, що є предметом захисту. Нове знання не слід підміняти механічним поєднанням висновків, які було зроблено наприкінці розділів - воно є більш узагальненим, вільним від другорядних подробиць.

У перших пунктах висновків коротко оцінюють стан питання, далі - послідовно - розкривають методи вирішення поставленої в роботі проблеми, її практичний аналіз, порівняння з відомими варіантами розв'язання. Далі наголошують на якісних та кількісних показниках здобутих результатів, викладають рекомендації щодо їх використання. Завершуючи цю частину роботи, бажано вказати шляхи подальшого дослідження проблеми, ті її аспекти, що залишились недослідженими або малодослідженими.

Висновки можуть будуватись як: послідовність пронумерованих тез; набір невеликих абзаців; суцільний текст, де інформація подається описово. У висновках, як правило, не використовуються цитати з чужих робіт, а також не наводяться ілюструючі приклади. Доречними тут будуть узагальнюючі таблиці, схеми, графіки, діаграми тощо.

Список використаних джерел (Список літератури. Список використаної літератури, Бібліографія, Література) має включати лише ті роботи, які фактично були використані: на них було зроблено посилання або вони згадувались у тексті. Не бажано включати в загальний список: вузівські підручники, методичні посібники (окрім робіт суто методичного характеру), а також енциклопедії, словники, художні твори, довідники, газети, нефахові журнали (їх можна подавати окремими списками, наприклад: Довідкова

література, Словники і довідники, Джерела мовного матеріалу та ін.). До основного списку входять:

- офіційні документи, які публікуються від імені державних або громадських організацій, установ і відомств і свідчать про актуальність досліджуваної теми;

- основні праці провідних спеціалістів у даній галузі;

- праці авторів, що відбивають усі точки зору на вирішення проблеми;

- публікації автора роботи з теми дослідження;

- основні праці наукового керівника.

Додатки. Допоміжні матеріали, необхідні для повноти сприйняття основного тексту роботи, виносяться у додатки. В них можуть розміщатись описи громіздких методик; таблиці, що підсумовують і систематизують експериментальні дані; малюнки, статистичні розрахунки; хронологічні таблиці, алгоритми; протоколи і акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту та ін.

РОЗДІЛ 5. ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ З БАЗОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Другим етапом Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України є виконання контрольних робіт з базових дисциплін. Перелік секцій та відповідних їм базових дисциплін подано в таблиці:

Назва відділення	Секція	Базова дисципліна
I. Літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства	1. Українська література	Українська мова та література
	2. Світова література	Українська мова та література, світова література (за вибором)
	3. Російська література	Російська мова, світова література (за вибором)
	4. Фольклористика	Українська мова та література
	5. Мистецтвознавство	Українська мова та література
	6. Літературна творчість	Українська мова та література
II. Мовознавства	1. Українська мова	Українська мова та література
	2. Російська мова	Російська мова
	3. Китайська мова	Китайська мова
	4. Іспанська мова	Іспанська мова
	5. Англійська мова	Англійська мова
	6. Німецька мова	Німецька мова
	7. Французька мова	Французька мова
III. Філософії та суспільствознавства	1. Філософія	Історія України
	2. Соціологія	Історія України
	3. Правознавство	Історія України
	4. Теологія, релігієзнавство та історія релігії	Історія України
	5. Педагогіка	Українська мова та література
	6. Журналістика	Українська мова та література
IV. Історії	1. Історія України	Історія України
	2. Археологія	Історія України
	3. Історичне краєзнавство	Історія України
	4. Етнологія	Історія України
	5. Всесвітня історія	Історія України
V. Наук про Землю	1. Географія та ландшафтознавство	Географія
	2. Геологія, геохімія та мінералогія	Географія
	3. Кліматологія та метеорологія	Географія
	4. Гідрологія	Географія

VI. Технічних наук	1. Технологічні процеси та перспективні технології	Фізика, математика (за вибором)
	2. Електроніка та приладобудування	Фізика, математика (за вибором)
	3. Матеріалознавство	Фізика, математика (за вибором)
	4. Авіа- та ракетобудування, машинобудування і робототехніка	Фізика, математика (за вибором)
	5. Інформаційно-телекомунікаційні системи та технології	Фізика, математика (за вибором)
	6. Екологічно безпечні технології та ресурсозбереження	Фізика, математика (за вибором)
	7. Науково-технічна творчість та винахідництво	Фізика, математика (за вибором)
VII. Комп'ютерних наук	1. Комп'ютерні системи та мережі	Математика
	2. Безпека інформаційних та телекомунікаційних систем	Математика
	3. Технології програмування	Математика
	4. Інформаційні системи, бази даних та системи штучного інтелекту	Математика
	5. Internet-технології та WEB дизайн	Математика
	6. Мультимедійні системи, навчальні та ігрові програми	Математика
VIII. Математики	1. Математика	Математика
	2. Прикладна математика	Математика
	3. Математичне моделювання	Математика
IX. Фізики і астрономії	1. Теоретична фізика	Фізика
	2. Експериментальна фізика	Фізика
	3. Астрономія та астрофізика	Фізика
	4. Аерофізика та космічні дослідження	Фізика
X. Економіки	1. Економічна теорія та історія економічної думки	Математика
	2. Мікроекономіка та макроекономіка	Математика
	3. Фінанси, грошовий обіг і кредит	Математика
XI. Хімії та біології	1. Загальна біологія	Біологія, хімія (за вибором)
	2. Біологія людини	Біологія, хімія (за вибором)
	3. Зоологія, ботаніка	Біологія, хімія (за вибором)
	4. Медицина	Біологія, хімія, фізика (за вибором)
	5. Валеологія	Біологія, хімія (за вибором)
	6. Психологія	Біологія, історія України (за вибором)
	7. Хімія	Хімія

ХІІ. Екології та аграрних наук	1. Екологія	Біологія, хімія, українська мова та література (за вибором)
	2. Охорона довкілля та раціональне природокористування	Біологія, хімія, іноземна мова (за вибором)
	3. Агрономія	Біологія, хімія (за вибором)
	4. Ветеринарія та зоотехнія	Біологія, хімія (за вибором)
	5. Лісознавство	Біологія, математика (за вибором)
	6. Селекція та генетика	Біологія, математика (за вибором)

Оцінювання навчальних досягнень учасників з базових дисциплін

Перевірка рівня знань з базових дисциплін проводиться за трьома рівнями складності:

- 1 та 2 рівні – тестування;
- 3 рівень – виконання контрольних завдань.

Тривалість контрольної роботи – 3 години.

Максимальна кількість балів - 39.

Оцінювання навчальних досягнень з базової дисципліни

№	Рівні завдань	Кількість балів
1	Завдання I рівня	6
2	Завдання II рівня	12
3	Завдання III рівня	21
Всього		39

РОЗДІЛ 6.

ВКАЗІВКИ ДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАХИСТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

Захист наукового дослідження – завершальний етап конкурсу наукових робіт учнів в системі МАН України. Це процедура прилюдного оголошення основних результатів підготовлених досліджень. Усі учасники конкурсу, а також усі присутні можуть виступати як опоненти.

Захист проходить таким чином:

- конкурсант виступає з доповідями за темою дослідження;
- відповідає на поставлені запитання;
- уважно слухає виступи інших учнів, беруть активну участь у дискусії.

Для оголошення результатів наукової роботи кожному учаснику конкурсу-захисту надається 7 хвилин. За цей час необхідно вказати на актуальність дослідження, проаналізувати сучасний стан питання, особливу увагу приділити тим результатам дослідження, які були запропоновані особисто учнем, порівняти їх з уже відомими.

Готуючись до виступів, у школярів зазвичай виникає низка запитань:

- як сформулювати ту чи іншу думку, щоб зробити її більш ясною;
- яким чином розподілити матеріал доповіді;
- як використати наявні факти й аргументи.

Тому доцільно підготувати рекомендації доповідачам, які мають сприяти формуванню культури виступів учнів. Наведемо один із варіантів порад для виступаючих:

1. Доповідь має бути короткою та чіткою.
2. Завдання доповідача переконати слухачів, довести свої головні тези.
3. Для вирішення поставленої мети добре подумайте над таким:
 - якою бачиться вам структура вашого виступу;
 - які думки та почуття хочете ви викликати у слухачів;
 - які прийоми (риторичні запитання, зіставлення фактів, інтонаційні засоби) залучення уваги слухачів ви використаєте у своїй промові;
 - стежте за правильністю мовлення під час виступу, звертайте увагу на плеоназми (мовленнєва надмірність), тавтологію (повторення спільнокореневих слів), невиправдане використання вставних зворотів та речень, слів-паразитів, мовленнєвих штампів.

Готуючи доповідь, слід також мати на увазі, що за 7 хвилин, що надається під час захисту, в нормальному темпі можна проголосити 3 – 4 сторінки друкованого тексту (через 1,5 інтервали). Тому варто попідкуватися, щоб вкластися у відведений час.

Одна з важливих проблем роботи над доповіддю – композиційне оформлення майбутньої промови. Вона може містити такі елементи:

- вступ;
- з'ясування предмета дослідження;
- викладання матеріалу;

- підтвердження його конкретними прикладами, фактами;
- висновки.

Доцільно звернути увагу, що для того, щоб головна думка була сприйнята правильно і чітко, необхідна своєрідна «підготовка», «входження» слухачів в тему дослідження, постановка проблеми. Цьому слугує початок доповіді. Його мета – настроїти слухачів на сприйняття доповіді, оволодіти увагою аудиторії. Тому розпочинати свій виступ доцільно з звернення до всіх слухачів, яке може бути представлено у такій формі: *«Поважні члени журі, шановні учні, учителі, усі присутні! Дозвольте запропонувати вашій увазі основні результати наукового дослідження на тему: «.....».*

Презентуючи основні результати проведеного дослідження в основній частині виступу, доцільно продумати, у який спосіб можна аргументувати висловлені тези, проілюструвати окремі положення (схеми, таблиці, малюнки, плакати, слайди, відеоматеріали, комп'ютерні програми тощо). Слід звернути увагу, що завдання висновків закріпити проголошену думку, зв'язати початок і кінець виступу, підсумувати висловлене. Наприкінці виступу доречним буде подякувати усім присутнім за увагу.

Даючи відповіді на задані після виступу запитання, важливо пам'ятати, що вони мають бути конкретними, лаконічними і разом з тим вичерпними. Слід звернути увагу, що за активну кваліфіковану участь у дискусії (доречні і грамотно сформульовані запитання, володіння науковою термінологією) учасники конкурсу-захисту отримують додаткові бали.

Під час захисту особливого значення набуває темп мовлення і інтонація виступаючого. З цією метою варто у тексті доповіді виділити ключові слова, які підпадають під логічний наголос, розставити необхідні паузи. Доцільним буде вдома прохронометрувати тривалість виступу, потренуватись декілька разів, щоб забезпечити вільне володіння матеріалом під час захисту. Під час виступу: не хвилюватися, дивитися в очі колегам і журі. Говорити коротко і впевнено. Пам'ятати, що більше семи речень людська пам'ять не опрацьовує, тому кожна думка має вміститися в цей об'єм. Не боятися збитися – текст виступу має лежати перед очима й учневі пробачать заглядання туди. Звернути увагу на фрази, що членують виступ і активізують увагу: „як показало дослідження”, „коротко повторимо хід думки”, „підіб'ємо підсумки” тощо.

Якщо від журі надійшло прохання закінчувати доповідь, це буває коли вичерпано ліміт часу. Не потрібно губитися, впадати в паніку, треба сказати: „Отже, зробимо короткі висновки” і в учня є як мінімум півтори хвилини, коли його слухають. За цей час він повинен встигнути довести до кінця останню думку (30 секунд = 2 речення) і зробити висновки (1 хвилина = 5 речень).

Запитання журі. Їх мета – з'ясувати, чи насправді учень писав роботу сам. Запитання можна умовно поділити на три групи: до тексту, методології і списку літератури.

Запитання до тексту найчастіше прості, типу: „що ви маєте на увазі, вживаючи термін...?” Якщо в роботі багато термінів, то можуть запитати про деякі з них. Більше того, можуть спитати про доречність вживання термінології. Полюбляють поцікавитися знанням імен та доробків учених, на яких посилається учень (особливо коли їх багато і вони гучні).

До методології. Це питання типу „якими методами літературознавчого аналізу ви користувалися під час написання роботи?”.

Запитання до списку літератури. Не секрет, що більшість списків містять чимало книжок, яких ні учень, ні вчитель в очі не бачили. І запитання „наугад”: „а про що йдеться в цьому дослідженні?” згубило чимало здібних юних науковців. Будьте уважними – не пишіть у списку зайвого, добре вичитуйте. Особлива увага приділяється правильному оформленню, не полініться його вчитати.

Для запитань, відповідь на які невідома, є набір стандартних відповідей: „Цей аспект проблеми не входить до об’єкту дослідження”, „На жаль, час виступу не дав можливості розкрити це питання, але воно описане в роботі”, „На жаль, регламентований обсяг роботи не дав можливості розкрити всі сторони цієї багатогранної проблеми” тощо.

Особливу увагу слід звернути на етикет виступу – від зовнішнього вигляду до формул ввічливості. Нагадаємо: «Вельмишановні члени журі, шановні керівники команд, любі колеги! Вашій увазі пропонується дослідження на тему....»; «Дякую за запитання....», «Дякую за увагу...» тощо.

Критерії оцінювання захисту науково-дослідницьких робіт

Захист науково-дослідницьких робіт проходить окремо в кожній секції. Для захисту роботи автору надається до 10 хвилин, для відповіді на запитання – до 3 хвилин.

Захист науково-дослідницьких робіт оцінюється за такими критеріями:

№	Критерії оцінювання	Кількість балів
1	Аргументованість вибору теми дослідження та її розкриття, вільне володіння матеріалом	9
2	Ступінь самостійності автора у виконанні роботи; особистий внесок автора в роботу	9
3	Чіткість, логічність, послідовність, лаконічність викладення матеріалу	7
4	Компетентність учасника, вичерпність відповідей	7
5	Етикет та культура спілкування учасника	4
6	Активна кваліфікована участь у веденні дискусії	3
Всього		39

Максимальна кількість балів – 39.

Таким чином, максимальна сумарна оцінка за участь у всіх розділах програми конкурсу-захисту становить 100 балів:

№	Розділи програми конкурсу	Кількість балів
1	Заочне оцінювання науково-дослідницької роботи	22
2	Оцінювання навчальних досягнень з базової дисципліни	39
3	Захист науково-дослідницької роботи	39
Всього		100

ВИСНОВОК

Учасники II і III етапів Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України – яскраві особистості, у яких навчання і виховання в наукових секціях сформувало потреби до інтелектуального збагачення, викликало бажання до пошуку нового, недослідженого. Як правило, всі вони продовжують навчання у вищих навчальних закладах, аспірантурі, де здобуті під час учнівських наукових досліджень навички використовують у практичній діяльності.

Слід пам'ятати, що лише сумлінна та самостійна праця над дослідженням та дотримання основних вимог до написання роботи, її оформлення, дає змогу долучитися до Малої академії наук, що неодмінно стане запорукою успіху на конкурсі-захисті.

Автори сподіваються, що дані методичні рекомендації допоможуть юним дослідникам під керівництвом педагогів-наставників здійснити перші кроки до науки.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Зразок оформлення титульного аркуша

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Департамент науки і освіти Харківської облдержадміністрації
Харківське територіальне відділення МАН України

Відділення: математика

Секція: прикладна математика

НАБЛИЖЕНІ МАТЕМАТИЧНІ ОБЧИСЛЕННЯ В ЗАДАЧАХ РОЗПІЗНАННЯ ОБРАЗІВ

Роботу виконав:

Тітов Дмитро Сергійович,
учень 10 класу Харківської
загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 35 Харківської
міської ради Харківської області

Науковий керівник:

Іванов Іван Іванович, доцент
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
кандидат фізико-математичних
наук

Харків – 2013

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник районного (міського)
відділу освіти

_____ ПІБ
«_____» _____ 2013 р.

ЗАЯВКА

на участь у II етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту
науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України
у 2012/2013 навчальному році

Секція _____

Базова дисципліна _____

Тема роботи _____

Прізвище _____

Ім'я _____

По батькові _____

Рік народження _____

Участь в обласних, всеукраїнських етапах олімпіад, конкурсів-захистів
(рік, предмет, тема роботи, місце)

Позашкільний навчальний заклад

Навчальний заклад _____

Район _____

Клас _____

Науковий керівник (ПІБ повністю, категорія, звання) _____

Необхідність у технічних засобах

Домашня адреса _____

Контактний телефон, e-mail _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник районного (міського)
відділу освіти

_____ ПІБ

«_____» _____ 2013 р.

ЗАЯВКА

на участь у II етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту
науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України
у науковому відділенні комп'ютерних наук
у 2012/2013 навчальному році

Секція _____

Базова дисципліна _____

Тема роботи _____

Прізвище _____

Ім'я _____

По батькові _____

Рік народження _____

Участь в обласних, всеукраїнських етапах олімпіад, конкурсів-захистів
(рік, предмет, тема роботи, місце) _____

Позашкільний навчальний заклад _____

Навчальний заклад _____

Район _____

Клас _____

Науковий керівник (ПІБ повністю, категорія, звання) _____

Об'єм роботи (у байтах) _____

Мінімальні вимоги до комп'ютера:

монітор _____

процесор _____

пам'ять _____

відеокарта _____

звукова карта _____

колонки, мікрофон _____

мережа _____

вхід в Інтернет _____

необхідне програмне забезпечення, його об'єм, носії _____

Домашня адреса, контактний телефон, e-mail _____

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 2012/2013 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

10 КЛАС

LEVEL 1

I. GRAMMAR

Choose the correct answer, A, B or C for each question.

- 1 Teresa.....Russian at evening classes this term.
A is studying B studies C study
- 2 I don't know what this sentence.....
A is meaning B means C mean
- 3 Clive was driving into town when heout of petrol.
A was running B run C ran
- 4 I don't enjoy computer games now, but Ilike them when I was younger.
A was used to B used to C would
- 5 We expected George at 7.30 but heyet.
A hasn't arrived B has arrived C didn't arrive
- 6 The film started..... so you' ve missed quite a lot.
A for half an hour B half an hour ago C since half an hour
- 7 When.....the picnic, they went for a swim in the lake.
A they'd been eating B they'd eaten C they've eaten
- 8my sister three times today but her number's always engaged.
A I'd phoned B I've been phoning C I've phoned
- 9 Anna: Shall I ring you at one o'clock? Ben: No, my lunch hour is earlier tomorrow so.....my lunch in the canteen then. Ring me at about one-thirty.
A I'm eating B I'll be eating C I eat
- 10to the dentist after college so I can't play squash with you.
A I'm going B I'll go C I go
- 11 I'll write to you as soon as exam results.
A I know B I'll know C I'm going to know my
- 12 The builders.....the house by the end of this month.
A have finished B will have finished C will have been finishing
- 13 This dictionary is.....useful than that one.
A less B as C so
- 14 I keep my grammar notes in a..... folder.
A plastic big red B red big plastic C big red plastic
- 15 Until last week, he.....a motorbike before.
A had never ridden B never had ridden C had ridden never

II. READING

You are going to read a magazine article about working in offices. Choose the most suitable heading from the list A-I for each part (1-7) of the article. There is one extra heading which you do not need to use. There is an example at the beginning (0).

- A** A problem often overlooked
- B** Get regular rest
- C** Managing your meals
- D** More than just keeping fit
- E** Changing your mind
- F** Effects on others
- G** A variety of health problems that can be solved
- H** Learning to enjoy exercise
- I** A modern problem

Find your energy again

0 _____

The offices that most of us work in aren't the most healthy places in the world. If you work in a building that is more than 50 years old, it may not be perfectly designed for the office environment but it is probably healthier than one built recently. Even the best designed of today's offices represent an artificial environment where it can be difficult to stay positive and bursting with energy.

1 _____

Complaints about feeling tired, no energy, no interest in food, headaches and backache are commonplace. Office workers often say that these health problems are the inevitable consequences of working in an office. However, this is not the case. While there may be little you can do about the ever-ringing phones or the tempers of your colleagues, you needn't feel unwell. There is plenty you can do to restore those energy levels and feelings of well-being.

2 _____

The first thing you must address is tiredness. If at the weekend you stay up all night dancing or going to dinner parties and sleep all the following morning, you can't expect your body to adjust on a Monday morning to a completely different routine. Some people seem to keep this lifestyle up without any trouble but for most of us it isn't a good idea.

3 _____

Our diets are another way we mistreat ourselves. Many office workers say they don't have breakfast - but you really should eat something, however small, before you leave the house. And if you're busy over lunch or have to go shopping, it's possible to forget that too. So you get to the evening and suddenly realise how hungry you are. This is a disastrous way

to manage (or not manage) your diet. Nothing is more important than eating and drinking regularly.

4 _____

You should also do a session of exercise once or twice a week in the evenings. This will help you to get to sleep and wake up refreshed in the morning. Recent American research has established that regular, vigorous exercise is a good way of improving your mood and that the effects last far longer than the session itself. It does have to be vigorous though - walking or tennis have to be kept up for at least an hour to have a positive effect.

5 _____

All the advice on exercise says that you should choose something which you like doing. To this, many people reply: but I don't like doing any form of exercise! Most people start off with the intention of exercising but soon lose interest. The answer here is you must do it until you get so used to doing it that you miss it when you don't do it. In order to motivate yourself, you need to keep reminding yourself of the advantages.

6 _____

If you're working in an office with no natural light, you should go out for a walk for at least half an hour a day, even when the weather is dull and rainy. The importance of spending some time in daylight is often ignored. We now know that lack of sunlight can cause depression. It is, however, something that needn't happen because it can easily be overcome.

7 _____

You may be bothered by some of your colleagues' bad temper or lateness. Think about how their behaviour influences your own state of mind and remember that you don't need to behave in the same way. You are much more likely to enjoy your evening or weekend if you leave work feeling positive and it's the same for your colleagues.

LEVEL 2 I. LISTENING

You will hear people talking in eight different situations. For questions 1-8, choose the best answer, A, B or C.

1 You hear a woman telling someone about a film she has seen. What kind of film was it?

- A a thriller
- B a love story
- C a comedy

2 You overhear a conversation in a restaurant. What is the man complaining about?

- A the food
- B the service
- C the noise

3 You hear a woman talking to a colleague. How did the woman feel?

- A upset
- B ashamed
- C shocked

4 You overhear a man talking to a friend on the phone. What was damaged?

- A a piece of sports equipment
- B a musical instrument
- C a piece of furniture

- 5 You hear a couple planning to meet. When will the woman telephone the man?
- A about lunchtime
B late afternoon
C early evening
- 6 You hear the weather forecast. What will the weather be like at the weekend?
- A foggy
B wet
C sunny
- 7 Listen to a phone conversation between two women. Why is Sarah ringing Katya?
- A to make an apology
B to offer an invitation
C to make a request
- 8 You overhear a woman talking to someone in a shop. Who is she talking to?
- A the shop manager
B a customer
C a colleague

II. READING

You are going to read a magazine feature about what people do during the time between school and university. For questions 1-15, choose from the people (A-E). Some of the people may be chosen more than once. When more than one answer is required, these may be given in any order. There is an example at the beginning.

Of which person or people are the following stated?

- She is going to have a holiday abroad with friends. 0 A
- She is confident that she will be able to find work after her holiday. 1 _____
- She is about to start a job. 2 _____ 3 _____
- She intends to find a job as soon as she can. 4 _____
- She plans to spend time preparing for her course after a holiday. 5 _____
- Her parents are very happy about her academic success. 6 _____ 7 _____
- She has no holiday plans for this summer. 8 _____
- Her parents do not want her to spend her money on a holiday. 9 _____
- She believes it will be hard for her to earn money over the summer. 10 _____
- She wants to spend time with her friends at home before going to university. 11 _____
- She intends to have a good time at university. 12 _____
- She thinks earning money will make a good change from studying. 13 _____
- She does not know where she will be at the start of the summer. 14 _____
- She will have a job similar to one she's done before. 15 _____

SCHOOL'S OUT

You've finished school, passed those vital exams and got a place waiting for you at university in the autumn. What are you going to do for the next ten weeks? Prize magazine asked five girls who've just finished school about their plans for the summer.

A Angie Hook has got it all sorted. I'm going to be pretty busy. First I've got to get some money, because I know I won't have enough when I'm a student, and the course I'm going to follow is really demanding, so I won't be able to take a part-time job in term time. So I've signed up with a company as a temporary secretary for most of the summer. Luckily, I'm good on a word processor and I did the same sort of thing in previous years, so I've got a bit of experience behind me, which is a big help. I am going to have a break though. Just before the university term starts I'm going to have a fortnight in Spain with some of the people who've just left school with me. My mum and dad are giving me the money for that as a reward for doing well in my exams, so I won't have to use up

my savings, which is really nice of them, because I know it means they'll have less to spend on their own holiday.'

B Sally Price is less certain about her plans. I'm definitely going to have to work before I do anything else, because I'm so short of cash. I want to go away for a holiday somewhere by the sea, and I'll have to earn enough for that, so I've got to look for a temporary job first. I think I'll find something fairly quickly. After that, it'll be too late to find any more work I expect, because other people will have taken all the jobs by then, so I'll just have a month hanging about at home, messing around with my friends and things, spending time with my parents. That'll be good really, because I'm going to be a long way from

home when I'm at university and I won't see them much.'

C Tracy Chadwick says she has little choice about what to do. 'I have to spend the last month of the summer break getting ready for my course. I've got a job in a shop for the first month until I go on my holiday. That will give my brain a rest and pay for the holiday. But I've already had this enormous reading list from the university, so as soon as I've had a couple of weeks' holiday, I'm going to settle down and get on with studying, because I don't want to be behind at the beginning of term.'

D Polly Targett would like to work. 'But the thing is, we live such a long way from town and I don't have my own car yet - I'm going to get one next year, for my birthday, but it's rather difficult to get anywhere at the moment. Well, there's a bus, early in the morning and I think there's one in the evening, but to be honest it's much easier to stay at home. I doubt whether I'll go away, because I've already been

on holiday with my parents earlier in the year and anyway I'll have to do some studying before the term starts, because otherwise I'll just have to work so hard when I get to university there won't be time to enjoy myself with my friends.'

E Hilary Lee is going to start with a break. 'I'm really exhausted after all our school exams and stuff and so I'm going to have a fortnight with my parents, just relaxing completely. We're going somewhere abroad, but I don't know where, it's a surprise, a sort of present, because I've done well. I know it'll be lovely. Then I'll find a job, it doesn't matter what, just so that I can have some pocket money for the rest of the year. It won't be hard to get something, in a hotel or whatever, summer's the high season for businesses in this area. Then I'll spend a couple of weeks doing nothing much, I hope, perhaps I'll paint my bedroom or something. And that'll be it - summer'll be over. I'll be a university student.'

III. LANGUAGE IN USE

3.1 Choose the correct answer, **A**, **B** or **C** for each question.

- 1 The day before the holiday, the men worked.....than usual.
A hardly B hardest C harder
- 2 Doesn't your brother.....discos?
A enjoy B enjoys C enjoying
- 3 Let's take a break soon,.....?
A is it B will you C shall we
- 4 Most of the houses in this country have
A a garden B the garden C garden
- 5 My father normally reads the paper while eating.....
A a breakfast B the breakfast C breakfast
- 6 The first thing they did when they met after twenty years was to hug.....
A each other B someone else C themselves
- 7the children look like their mother.
A Either B Both C Neither
- 8 My manager says we take more than ten minutes for our break and, if we do, he'll make us work extra hours.
A don't have to B don't need to C mustn't
- 9 I ran all the way to the station but when I got there I realised that.....because all the trains were delayed.
A I didn't need to hurry B I needn't have hurried C I didn't have to hurry
- 10to take a spare T-shirt as you'll probably get really hot playing tennis.
A You'd better B You should C You ought
- 11 You look really busy.....I put the shopping away for you?
A Would B Shall C Will
- 12 When I got home I looked at the bill and realised the restaurant.....added it up wrong so I'd paid too much.
A must have B should have C could have
- 13 That bicycle.....belong to Judy -it's much too big for her.
A mustn't B mightn't C can't
- 14 While my car.....I wandered round the city centre.
A be repaired B was repairing C was being repaired
- 15 Katie.....her hair cut short when she left school.
A had B did C made

3.2 For questions 1-15, read the text below and decide which answer (A, B, C or D) best fits each space. There is an example at the beginning (0).

0 A over B from C of D by

My wife Penny and I are recovering (0) ...B..... weekend visitors. Don't misunderstand me – we enjoy company and love to (1).....our friends and relatives. But not this time. Fred and Kate were old friends from our college (2).....So you would think we would have a fairly (3)..... idea what sort of people they were, even though we hadn't seen them for (4).....years. We soon discovered, unfortunately, that our lives had (5).....very different directions. Penny and I have two small children. Delightful but (6)....., they dictate the style of our life. (7)..... many other young couples, we find weekends are a matter of trying to snatch a few moments of relaxation in between catching up with all the (8)..... Kate and Fred (9).....more money than us, they work longer hours, and they (10).....their leisure time to be just that, leisure. The (11).....tiring thing Fred does on a Sunday is to walk up the road to the (12).....newsagent. To be (13)....., Kate wasn't as bad as Fred. But she wasn't much better. By the time they left, Penny and I were exhausted. We'd cooked, served and cleared up six meals without a (14).....offer of help. We didn't know whether to laugh or cry. Luckily, we (15).....to laugh.

1 A entertain	B visit	C receive	D host
2 A terms	B days	C times	D ages
3 A fine	B strong	C good	D right
4 A numerous	B plenty	C passing	D several
5 A taken	B left	C chosen	D had
6 A tired	B tiring	C amused	D amusing
7 A As	B Like	C Similar	D Same
8 A homework	B housekeeping	C household	D housework
9 A gain	B fetch	C earn	D bring
10 A intend	B expect	C insist	D rely
11 A more	B very	C most	D almost
12 A near	B neighbouring	C local	D district
13 A fair	B true	C real	D straight
14 A lonely	B unique	C alone	D single
15 A achieved	B succeeded	C reached	D managed

3.3 Fill in the gaps in these newspaper articles with suitable prepositions.

The wedding took place last Saturday of a couple who fell (1) love through the internet. Penny and Peter communicated (2) email for six months until they discovered (3) accident that they worked (4) the same building. 'Actually, I had noticed her before and liked her, but I was too shy to speak to her (5) public,' said blushing Peter. 'When I realised she was my internet friend, at first I suspected her (6) laughing (7) me, and I was quite angry..... (8) it. But luckily she succeeded.....(9) persuading me that I was wrong. Now we're looking forward (10) spending our lives together.'

LEVEL 3 USE OF ENGLISH

1 For questions 1-15, read the text below and think of the word which best fits each space. Use only **one** word in each space. There is an example at the beginning (0).

NAMES

If, like me, you are called John Smith and you live in England, you have the same name (0).....**as**.....thousands of other people. When I was a child, I thought that (1).....in the world had a different name and I had a name of my (2)....., but as (3).....as I went to school I realised that I was wrong because I found (4).....were two other boys with my name. In fact, one of them became a close friend of (5)..... When I meet someone for (6).....first

time, they often think that they have met me before somewhere, but then they realise that in fact they are thinking of somebody (7).....- another John Smith. If I say my name in a hotel or a bank, the receptionist often looks at me suspiciously as (8).....is a name which people use (9).....they have to invent one quickly. Having met people (10).....all kinds of names, I have decided it is better to have a common name rather (11).....a very unusual one. (12).....parent chooses a name they like but when I recently met two people called Honey Moon and Holly Bush I wondered (13).....their parents were thinking of. (14).....of them appeared to mind having unusual names although they (15).....agreed that people sometimes did not take them seriously.

2 For questions 1-10, read the text below. Use the word given in capitals at the end of each line to form a word that fits in the space in the same line. There is an example at the beginning (O).

THE WOMAN ON THE HILL

A woman has lived in complete (0) *isolation*.... in a large house on a hill in north

ISOLATE

Yorkshire for the last fifty years. She (1).....visits the nearby village to order food. She walks (2).....down the main street but she only speaks to the different shop (3).....in order to ask for something. Apart from that, she doesn't speak to anyone at all. She receives a (4).....of wood once a year for her fire but the van driver has (5).....to leave it on the doorstep and go away. She must have been very (6)..... when she was young and her clothes were probably (7)..... 50 years ago. She must be about 70 years old now. She gives the (8).....from the way she behaves that she might have been an (9).....once. But nobody in the village knows who she is and they are (10).....to find out unless she tells them.

OCCASION
CONFIDENCE
ASSIST
DELIVER
INSTRUCT
ATTRACT
FASHION
IMPRESS
ACT
LIKE

3 For questions 1-15, read the text below and look carefully at each line. Some of the lines are correct, and some have a word which should not be there. If a line is correct, put a tick (✓). If a line has a word which should **not** be there, write the word. There are two examples at the beginning (0 and 00).

A DAY OUT

0.....✓..... We visited an arts centre on the road between Salisbury and
00**on**..... Winchester last week. It used to be on a farm and the new
1 owners have made the clever use of some old barns, stables
2 and other buildings. There are several small studios of which
3 can be rented so cheaply by local painters, sculptors, potters and
4 other artists to work in. The barn has been turned into a most
5 attractive designed gallery. The current exhibition has some lovely
6 modern glass from Scotland. The gallery is used to show of the
7 work of the artists who use the studios in addition to holding
8 exhibitions by more than famous artists from other parts of the
9 country. Most of all the artists were in their studios when we
10 visited that and we were able to talk to them about what
11 occupations they were doing. One potter told us that it can
12 be quite a lonely job at some times, so she is happy to be in a
13 place where she feels she is among people who understand her
14 work. They can go across the yard for have coffee and a chat
15 and share their problems one with each other.

4 Underline the correct form of the verb.

- 1 I noticed the man drop/dropping/to drop his ticket so I picked it up for him.
- 2 The tour guide advised the tourists not take/taking/to take too much money out with them.

- 3 I heard the horses *cornel coming/to come* down the lane so I waited for them to pass before driving on.
- 4 The old man said he would love *have /having / to have* the chance to fly in an aeroplane again.
- 5 Don't make the children *cornel coming / to come* with us if they don't want to.
- 6 I saw the boy *jump /jumping /to jump* into the lake before anyone could stop him.
- 7 I recommend *phone / phoning / to phone* the hotel before you set off.
- 8 My father used to forbid us *play / playing/ to play* in those woods.
- 9 The college only allows *smoke/smoking/ to smoke* in the common room.
- 10 It was my drama teacher who encouraged me *become /becoming / to become* an actor.

5 Put the verbs in brackets into the correct form.

- 1 I won't help you with your homework if you.....(*not tidy*) your bedroom.
- 2 You'll need a visa if you.....(*want*) to travel to China.
- 3 If he.....(*care*) about other people's feelings, he wouldn't behave that way.
- 4 She.....(*not be*) successful if she doesn't learn to control her temper.
- 5 If I'd known you were such a gossip, I.....(*not tell*) you my secret.
- 6 They would work harder if they.....(*not be*) so tired.
- 7 The boss.....(*be*) furious if he'd found out what you were up to.
- 8 If the temperature.....(*fall*) below freezing, water turns to ice.
- 9 If they.....(*not expect*) delays, they wouldn't have set off so early.
- 10 Open the envelope and we.....(*discover*) what John has been doing.

6 Fill in the gaps with phrasal verbs from the box which mean the same as the verbs in brackets.

care for	carry on	cut down	fill in	put off	ring up	set off	take in	turn down	turn up
----------	----------	----------	---------	---------	---------	---------	---------	-----------	---------

I had been doing the same job for years and I didn't really.....(*like*) (1) it any more but it was extremely well paid. Then one day I decided to look for another job, realising I would need to.....(*reduce*) (2) what I spent on luxuries. I.....(*completed*) (3) lots of forms but all my applications were..... (*rejected*) (4). I.....(*continued*) (5) looking for a job but nothing suitable(*appeared*) (6) so I booked a holiday. The day before I was due to(*leave*) (7) I was.....(*telephoned*) (8) by a TV company who asked me to go for an interview the next day. I.....(*postponed*) (9) my holiday immediately. It was the job of my dreams. I could hardly.....(*absorb*) (10) the news when they offered it to me. And I never went on that holiday.

7 Choose the correct collocation.

- 1 She **had/ took/ paid** attention to what I told her and started working harder.
- 2 I **had/ made/ took** over a hundred photographs on my trip to Antarctica.
- 3 She **made/ paid/ brought** me a nice compliment yesterday.
- 4 I **got/ made/ had** a bad dream last night and woke up sweating.
- 5 The President **made/ gave/ paid** tribute to all the people who had supported him.
- 6 I **got/ had/ took** a liking to our new teacher the moment I met her.
- 7 Did the fire **do/ make/ bring** much damage to the factory?
- 8 I hate **doing/ having/ making** my homework at the last minute.
- 9 You must **make/ get/ do** an effort to work harder.
- 10 I'm too tired to go out tonight. Let's **do/ have/ make** an excuse and stay at home.

**КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
2012/2013 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ**

11 КЛАС

LEVEL 1

I. GRAMMAR

Choose the correct answer, A, B or C for each question.

- 1 About 100 people outside the theatre for tickets when got there.
A were queuing B queued C have queued D queue
- 2 I at the Imperial Hotel till they get my flat ready.
A am staying B have stayed C stay D stayed
- 3 The river Amazon into the Atlantic Ocean.
A is flowing B flows C flew D has flown
- 4 This time last week I to Athens.
A have driven B have drove C was driving D have been driving
- 5 She's changed a lot she left school.
A for B since C during D after
- 6 She was born twenty-five years in a small village in Yorkshire.
A before B since C over D ago
- 7 I can't come tonight - my in-laws.
A I visit B I visited C I'm visiting D I will visit
- 8 Next month, the National Theatre a new production of Hamlet.
A are putting on B shall put on C put on D putting on
- 9 Helen leave the meeting early because she had a train to catch.
A must B may C had to D could
- 10 I get tickets after all – they were sold out.
A didn't need to B had to C couldn't D must
- 11 You've got three sisters,?
A have you got B don't you C isn't it D haven't you
- 12 Mary love going to the cinema and
A so do I B I do too C I do so D so I do
- 13 I happy to advise you if you'd asked me.
A had been B would have been C would be D will be
- 14 You're having an operation next week,?
A isn't it B don't you have C don't you D aren't you
- 15 As soon as you what you're doing I'd like a word with you, please.
A are finishing B will finish C will be finished D finish

II. READING

You are going to read the article about a 14-year-old boy whose mother hired a private detective to spy on him. Choose the most suitable heading from the list A-H for each part (1-7) of the article. There is one extra heading you do not need to use. There is an example at the beginning (0).

- A Creating more problems**
- B Are they breaking the law?**
- C Out of touch**
- D Legal support for children**
- E What lies ahead?**
- F For or against?**
- G A need for control**
- H What's the worry?**
- I The mum who spied on him**

Is someone being paid to spy on you?

Sounds unlikely, doesn't it? But private detectives all over Britain are spying on teenagers. They aren't working for the government or the police; they've been hired by ordinary parents. Incredibly, each week around

500 parents are thought to hire investigators to spy on their own children. But what does it feel like to discover that your mum or dad has paid someone to investigate

your life? A few weeks ago, 14-year-old Liam found out that his Mum had done just that.

The boy who was spied on

'When mum told me that she'd hired someone to spy on me, I was totally stunned. She said she'd only done it because she was worried I was hanging out with the wrong type of lads. She says it shows she cares about me, but it'll take a while before I get over the shock and I'm ready to trust her again.'

0 _____

Liam's mum explained her side of the story. 'I wanted to be sure that Liam wasn't hanging out with the wrong crowd, so **I** hired someone to investigate. I only did it because I want the best for him. The detective bugged our telephone for four days, followed Liam to the local youth club and took a few photos. **I** did feel a bit guilty, but **I** don't regret doing it at all. It was such a relief to know he wasn't part of the local gang. Now **I** can sleep at night without worrying about him.'

1 _____

At around J250 a day, hiring a private investigator can be pricey but that doesn't put many parents off. Spying on teenagers is a growing trend and there are hundreds of investigation agencies around the country. So what is it that parents are so intrigued to find out? It seems that the main reasons for parents hiring an investigator are to find out who their child is hanging out with, whether he or she is up to no good and what their boyfriend or girlfriend is really like.

2 _____

One investigator, Mark Cox, told us, 'I'm often hired by parents who want me to watch their children and I generally find that parents are much more worried about their daughters than their sons/ But why don't these parents just talk to their kids about their worries? 'Parents aren't always aware of what teenagers are up to; they don't talk to them and don't know what's going on in their lives/ says Mark. That's where I come in.'

3 _____

Rather worryingly, a legal advisor told us, 'There is no general right to privacy in England. As long as he or she doesn't trespass on your property, it is perfectly legal for an investigator to take pictures of you or record what you say. And if your mum or dad owns the phone they can let an investigator tap it. Investigators are not allowed to

interfere with personal property such as your letters but they may read them if they're left in view.'

4 _____

Understandably, human rights groups see this as a worrying trend. A spokesperson from human rights group Liberty spoke to us. 'Although we wouldn't argue that it should be against the law for parents to spy like this, we do believe these private detective agencies ought to be properly regulated to ensure they act responsibly. This is a sensitive issue and certain limits should be imposed on what can and cannot be done.'

5 _____

Sugar's agony aunt Wendy Granditer gave us her views. 'Parents spying on children is a terrible invasion of privacy. Its like reading someone else's diary. Even if they do find out their children have been misbehaving, they're going to have to reveal where they got their information from. Children are unlikely to want to discuss a problem with their parents once they discover they've been spied on. It will only make the relationship between them worse. I can see why parents worry, but they shouldn't go behind their children's backs.'

6 _____

Will we ever be free from the risk of being investigated or will we always be looking over our shoulders? In a society where security cameras film our every move and all our private details are recorded on computers,, will our privacy vanish completely? According to Mark Cox, we can all help stop the number of teen investigators growing. 'It's all down to families communicating with each other/ he says. 'If everyone started speaking to each other honestly, secrets and suspicion could become a thing of the past.' Let's just hope he's right.

7 _____

So, do you think hiring private investigators to track teenagers is a good idea or is it a blow to your personal freedom? Phone in and register your vote.

- If you think teen investigators are a good idea phone 0660 191 952

- If you think they're a bad idea call 0660 191 953

We'll reveal the results in a future issue of *Sugar*. You can also send your opinions for publication on our 'Readers' Articles' page to the usual *Sugar* address.

LEVEL 2

I. LISTENING

You will hear people talking in eight different situations. For questions 1-8, choose the best answer, A, B or C.

1 Listen to this woman talking about an actor. What is her opinion of him?

- A** He is handsome.
- B** He is fashionable.
- C** He is rude.

2 You overhear this conversation between two friends. What type of film are they going to see?

- A** an historical drama
- B** a romance
- C** a thriller

3 You hear a conversation in a video hire shop. How long has the customer had the video for?

- A one day
 B two days
 C three days
- 4 You hear an actress talking about her performance in a play. How does she feel?
 A tired
 B disappointed
 C excited
- 5 You overhear this man talking on the telephone. Who is he talking to?
 A an old school friend
 B a work colleague
 C a relative
- 6 You hear a young woman talking to her friend about a film. Why didn't she like it?
 A It was too slow.
 B There was too much violence.
 C It was very predictable.
- 7 You hear a woman telephoning a bookshop. What is she doing?
 A making a complaint
 B making a suggestion
 C apologizing
- 8 You hear this young man talking on the phone. What does he have in common with his girlfriend?
 A They were born under the same star sign.
 B They share the same taste in music.
 C They have the same sense of humour.

II. READING

You are going to read a magazine article about a young woman who works in a nursery school. Seven paragraphs have been removed from the article. Choose from the paragraphs A-H the one which fits each gap (1-6). There is one extra paragraph which you do not need to use. There is an example at the beginning (0).

Nursery school teacher Sarah Oliver tells how a chance meeting changed her life

I really love my job, it makes me feel good at the beginning of every week, because I love working with small children and I enjoy the challenges that arise. But I also think what I do is something worthwhile and there was a time when I thought I would never have that sort of career.

0 H

But in my final term I started thinking what I might do and I realised that I didn't have much to offer. If I'd worked harder, I would have had better grades, but it was too late. I just accepted that I wasn't the type to have a career.

1

Their father worked abroad and their mother had some high-powered job in an insurance company. I did most of the housework and I had a lot of responsibility for the children although I was only sixteen.

2

The problems began really when I agreed to live in, so that I would be there if my boss had to go out for business in the evening. What was supposed to happen was, if I had to work extra hours one week, she'd give me time off the next.

A

I had to leave my job with the family, but I got work helping out at a nursery school. I was really

3

Anyway, one Sunday, I was in the park with them, while their parents were on yet another business trip, and I met this girl Megan I used to go to school with. We weren't particularly friendly before, but she asked me what I was doing, so we got chatting.

4

I thought you couldn't do courses if you didn't have all sorts of exams from school, but she persuaded me to phone the local college and they were really helpful. My experience counted for a lot and I got on a part-time course.

5

But it was worth it in the end. Now I've got a full-time job. Most of the children in this school come from families where there are problems, unemployment, poor housing and so on.

6

I shall always be grateful to Megan. If I hadn't bumped into her, I would have stayed on where I was, getting more and more fed up. I wish I'd realised earlier that you can have a real career, even if you aren't top of the class at school.

short of money and I even had to get an evening job as a waitress sometimes.

B

I find that the work we do helps in lots of ways. The children benefit, but also the parents. It gives them time to sort things out, go for training, or job interviews and so on.

C

But unfortunately, it didn't often work out. I was getting more and more tired and fed up, because I had too many late nights and early mornings with the little ones. I felt trapped, because if I walked out there wouldn't be anyone to look after them.

D

Then I thought, well, I've spent every holiday for the past five years helping my mum - I've got two little brothers and a little sister, all much younger than me. So I found myself a job as a nanny, looking after two little girls.

E

It wasn't too bad at first, because I was living at home and my mum gave me advice and looked after me when I got home exhausted. And it felt great to be earning.

F

I was telling her how I loved the kids but hated the job and she said, if you want to work with children, you ought to do a course and get a qualification.

G

The following year I gained a further certificate which means I could apply for the post of deputy if it became vacant, or even transfer somewhere else if I want to.

H

I wasn't very good at school. I mean, I didn't like studying much, so I didn't try very hard. I thought I was the sort of person who couldn't do schoolwork, I suppose. I was just impatient to leave as soon as I could.

III. LANGUAGE IN USE

3.1. Choose the correct answer, A, B or C, for each question.

- 1 Gareth.....he was never going to lend Robert anything again.
A informed B said C told
- 2 I asked Ruth where.....her coat.
A did she buy B had she bought C she had bought
- 3 I always avoid.....on the bus because it makes me feel ill.
A to read B reading C read
- 4 My grandfather remembers.....into this house when he was a very small boy.
A moving B move C to move
- 5 If you don't know a word, you can lookin your dictionary.
A it up B up it C it
- 6 I've never really got.....my neighbour, probably because we're so different.
A up to B through C on with
- 7 I'll book seats for the concert, if thereany good ones available.
A will be B were C are
- 8 Liam would have saved a lot of money, if he.....to my advice.
A would listen B had listened C was listening
- 9 We'll go for a walk.....it's foggy -I hate walking in the fog.
A if B in case C unless
- 10 I wish I.....a good memory – it would make learning English much easier.
A had had B had C would have
- 11 Alfred wears an old coat.....his suit when he walks to work.
A on B above C over
- 12 We're having a party.....the last day of term.
A in B on C at
- 13 As we can't agree.....this subject, we won't discuss it again.
A about B in C with
- 14 All the nurses were very kind.....me when I was ill.
A with B to C of
- 15 I enjoyed.....last week.
A the book you lent me B the book which you lent it to me C the book, that you lent me
- 16 This is the room in.....the famous poet died.
A which B where C that
- 17 I left the cinema.....I had a headache and the film was very noisy.
A as B so that C therefore
- 18 I'm.....tired to work tonight. I'll finish my homework in the morning.
A very B too C so
- 19Martin could easily afford to go on holiday, he never does.
A Although B Despite C In spite of

20 Since.....school, Sheila has had several interesting jobs.
A left B leaving C to leave

3.2. For questions **1-15**, read the text below and decide which answer (**A, B, C or D**) best fits each space. There is an example at the beginning (**0**).

0(A) round B through C across D over

BALLOON ADVENTURE

Brian Jones is the British half of the first team to go (0) ...A.. the world in a balloon. He and his Swiss co-pilot have written an account of the 19-day expedition they (1).....in March 1999. It was an astonishing triumph. Nobody (2).....them to finish the voyage. They (3).....with poisonous fumes, temperatures of minus 50 degrees Celsius and an Atlantic crossing with (4).....any fuel. Fourteen years (5)....., Brian was a reasonably successful businessman, (6).....he tired of his furniture business and (7).....to buy a balloon. Before long he was one of the country's (8).....balloon instructors and pilots. Why did he risk everything for one trip? He says he was not a very confident child: 'At seven a friend (9).....me to go down a water slide. I still (10)..... being absolutely terrified. I couldn't swim and I have never learnt to swim properly.' He thinks everyone should face their greatest (11).....and that is one reason why he went up in the balloon. Six of the 19 days they were (12).....the air were spent (13).....at the Pacific Ocean - 8,000 miles of water. Brian says he won't (14).....to do it again because there are so many other things he (15).....to do.

1	A followed	B succeeded	C performed	D completed
2	A expected	B hoped	C intended	D admitted
3	A did away	B got along	C kept up	D put up
4	A almost	B hardly	C quite	D rather
5	A after	B ago	C since	D past
6	A but	B although	C since	D so
7	A thought	B considered	C afforded	D decided
8	A unique	B preferable	C leading	D suitable
9	A demanded	B dared	C threatened	D wished
10	A forget	B remind	C remember	D regret
11	A fears	B suspicions	C disturbances	D frights
12	A on	B in	C by	D to
13	A watching	B observing	C seeing	D staring
14	A delay	B imagine	C attempt	D suggest
15	A wants	B fancies	C enjoys	D appreciates

3.3 Fill in the gaps in these newspaper articles with suitable prepositions.

An elderly brother and sister were reunited today for the first time since they were children. Freda and Cecil Brown's parents had been (1) debt and the children had been put in children's homes until their family was (2) difficulties. But the country was (3) war, the children were separated, and their papers were lost. Cecil's granddaughter began trying to find Freda five years ago. 'It was hard, but (4) last I found the daughter of the woman who had been (5) charge of the home where Freda was. She said that some of the girls were sent to Canada to be..... (6) danger during the war and many of them never returned. When I thought I'd found Freda, I wanted to tell Dad immediately, but I decided I to meet her.....(7) secret first, in case I was wrong. But I was right.' Two days ago, Cecil travelled (8) air for the first time (9) his life. 'We've got a lot of catching up to do,' he said.

LEVEL 3 USE OF ENGLISH

1 For questions 1-15, read the text below and think of the word which best fits each space. Use only **one** word in each space. There is an example at the beginning (0).

How to tell a ghost story

A classic ghost story must contain (0) the figure of somebody who is known to have (1) _____ alive, who is known to have died and (2) _____ form is seen after their death. You could have a ghostly animal, a ghostly dog for example, (3) _____ you can't have vampires or monsters (4) _____ they belong in horror. In a ghost story you're trying to chill people, to make them look (5) _____ their shoulder and frighten them, whereas in horror you're aiming to terrify people and (6) _____ them scream.

Atmosphere is the key. (7) _____ it you won't, chill anyone. You need a sense of a haunted place, often a house, preferably isolated or (8) _____ some way unnerving, although not always, there have been a (9) _____ of good stories set in London in broad daylight and the unexpected appearance of a ghost there can work well.

Stories of knights in armour walking down stairs or ladies in white floating (10) _____ walls are fine, but your ghost needs to have some (11) _____ of reason or moral purpose for them to return and for you to see them. The closer your ghost resembles a person, (12) _____ more chilling it becomes. Come back to the ordinary now and again in your story, otherwise it ceases to (13) _____ frightening. You need a balance between the everyday and the abnormal; something happens and then everything is normal for a while. In the back of (14) _____ minds people will (15) _____ wondering when it will happen again.

2 For questions 1-10, read the text below. Use the word given in capitals at the end of each line to form a word that fits in the space in the same line. There is an example at the beginning (0).

ASTRONAUTS

There are two types of astronaut – (0) ...**commanders** who fly the spacecraft and

carefully trained specialists who conduct (1) experiments and carry out spacewalks to repair damaged (2)

Astronauts have to pass a medical and have (3) in a relevant subject.

They have to be willing to live in an (4) small space and work well with other people. Experiments can go (5) wrong, risking the lives of astronauts. They have to be able to react (6) In a difficult situation as well as be prepared to work hard.

The first British astronaut was, (7), a woman – most astronauts are male. Helen Sharman got the job after hearing an (8) on the radio.

There were 18 000 applicants and, (9) for Helen, she was chosen. She said that the most (10) Thing for her was seeing the earth from 120 miles into space.

COMMAND
SCIENCE
EQUIP
QUALIFY
EXTREME
DANGER
CALM

USUAL
ANNOUNCE
LUCK
AMAZE

3 For questions 1-15, read the text below and look carefully at each line. Some of the lines are correct, and some have a word which should not be there. If a line is correct, put a tick (✓). If a line has a word which should **not** be there, write the word. There are two examples at the beginning (0 and 00).

WORLD ENGLISH

0✓..... If we read English language newspapers or listen to newsreaders

00**all**..... who use English in all different parts of the world, we will quickly

1 develop the impression on that one form of English is so widely used

2 that it will soon unite all the different varieties of English which

3 exist. Is there enough evidence to support for this impression?

4 It is in real fact misleading in several ways since a version of

5 English which is exactly the same in everywhere and has the

6 same high status throughout the complete world does not yet exist.

7 For one thing, people that whose first language is English value

8 their linguistic identity. Therefore, they try to preserve it from the

9 influence of other forms of English. New Zealanders, for an example,

- 10 do not want to speak like Australians. In addition with, there
- 11 are too very many regional differences in vocabulary for the
- 12 language to be the same everywhere. People need specialised
- 13 words in order to discuss each local politics, business, culture
- 14 and natural history. Lastly, there is the fact that learners of
- 15 English may be taught by either American or British forms.

4 Underline the correct word or phrase in the sentences below.

- 1 He denied *telling/ to tell* lies.
- 2 He *denied/ refused* that he had told lies.
- 3 They suggested *to postpone/ postponing* the match to the following week.
- 4 The weather delayed *that they arrived /their arrival*.
- 5 I can't bear *to see/ see* children suffer.
- 6 We really can't afford *buying/ to buy* a new washing machine.
- 7 I look forward *to seeing/ to see* you at the party.
- 8 Before *going/ that I went* to the interview, I bought a new tie.
- 9 I'd *rather stay/ to stay* at home tonight, if that's all right.
- 10 I saw someone *to climb/ climbing* through the window.

5 Put the verbs in brackets into the correct form.

- 1 I wish I(have) more money so I could buy a new sweater.
- 2 If only I (be) a little bit slimmer.
- 3 If I (have) more time, I would take up tennis.
- 4 If I (be) in your position, I would buy a new suit.
- 5 Unless you (leave) now, you will be late.
- 6 Paul will bring you a sweater in case it (get) cold.
- 7 If I had taken an umbrella, I (not get) wet.
- 8 If you hadn't invited me, I (not go).
- 9 If you had started coming to the course earlier, you (could pass) the exam.
- 10 If he (not see) the other car, there would have been a serious accident.

6 Fill in the gaps with the correct form of verbs in the box to make phrasal verbs.

break	come	do	go	hand	look	fall	get	make	give	turn	work
-------	------	----	----	------	------	------	-----	------	------	------	------

On the Run

The film *On the Run* tells the story of three prisoners who manage to . (1) out of a jail on an island. One of the prison guards is not very honest. The prisoners.....(2) round him by offering him money and he.....(3) over some keys. They.....(4) for a nearby forest and decide to wait there for a bit because they haven't had time to(5) out a plan. While they(6) over the possibilities, a woman who is walking through the forest(7) across them and promises to bring them food each day if they help her to.....(8) for wood. They are hungry and are not very good at(9) without their dinner. She is also very beautiful so they.....(10) in with her idea. But on the third day the woman.....(11) up with a policeman. She.....(12) away their secret in order to get the reward offered.

7 Choose the correct collocation.

- 1 I *gave/ made/ had* a feeling I had met Richard before, but I couldn't remember where.
- 2 I went to Douglas Farnham's funeral to *give/ take/ pay* my last respects to a fine man.
- 3 I think I'll *take/ make/ do* a chance and leave my flight booking till the last minute. I may get a cheaper ticket.
- 4 Shall we *make/ get/ have* a party for Jane? She's leaving the school next week.
- 5 We need to *make/ get/ take* action immediately!
- 6 I The president *made/ gave/ paid* tribute to all the people who had supported him.
- 7 The dentist told me to *shut/ close* my mouth.
- 8 I haven't *finished/ ended* my essay yet. I can't decide how to *finish/ end* it.
- 9 I am a(n) *alone/ single/ only* child. I sometimes wonder what it would be like to have a brother or sister.
- 10 Jack has already *taken/ gained* a very good reputation as a talented lawyer.

With such an unusual name, It was obvious from the start that Keanu's life was going to be different. Born

in Beirut on September 2 1964, his name is pronounced 'key-ah-noo' and is Hawaiian for 'cool breeze over the mountains'. His Chinese-Hawaiian father, Samuel, moved away when Keanu was two, leaving his English-born mother Patricia to raise him and his younger sister Kim. They lived in Australia and New York before finally settling in Toronto, Canada.

2 _____

Keanu decided to be an actor at the age of 15, when he had a few acting lessons and became hooked. He spent some time working in a pasta restaurant and sharpening skates at an ice hockey rink in order to pay his way. He went to auditions between shifts and got various parts in local theatre and TV productions, as well as a part in a Coca-Cola advert.

3 _____

At 19 he decided to take a risk and try his luck in Hollywood. Within eight months, he'd got his first major role in *Youngblood*, which, funnily enough, was all about ice hockey. After *Youngblood* Keanu starred in several other films, but it wasn't until 1991, when he was given the part of Ted in *Bill and Ted's Excellent Adventure*, that he started to make a name for himself.

4 _____

Keanu often played troubled, slightly weak characters and he soon gained a reputation for being the same in real life. Trying to shake off his 'dumb and distant' image, Keanu took more challenging parts, like a hired killer in *I Love You to Death* and an FBI agent in *Point Break*, but it was in the box office hit *Speed* in 1994 that he really showed his talent. Producers

were desperate to have Keanu back for the sequel *Speed 2: Cruise Control* but he shocked everyone by rejecting the reported £9 million offer to tour Europe, America and Japan with his band Dogstar, in which he plays bass guitar.

5 _____

So what else does he get up to? In general, Keanu is very guarded about his private life. He keeps a low profile claiming that he's 'a homebody', but in reality he has no home at all! Instead, he lives out of a suitcase and flits from one five star hotel to another. 'I've never really thought about a home,' he says, 'I feel that's a trap.' We do know, however, that he's into motorbikes in a big way and that the reckless rider has had two accidents, one in which he broke an ankle and the other which left him with a 25-centimetre navel-to-chest scar.

6 _____

Keanu likes to do things properly and once he gets a role, he loves getting his teeth into it. For the film *The Matrix* he lost weight and shaved his hair and eyebrows off. 'The first two weeks after I've finished a movie I feel so exhausted that I can't speak about anything,' he confesses.

7 _____

Despite his good looks, a successful career, vast sums of money and even a film-study course at a California University named after him, you would have thought that Keanu Reeves would feel on top of the world. Well, think again. 'My life isn't actually that interesting,' he says. 'I go to work, then I go back to LA, then I go to work. Life isn't a bowl of cherries and I don't consider myself a happy person.'

LEVEL 2

I. LISTENING

You will hear people talking in eight different situations. For questions 1-7, choose the best answer, A, B or C.

- 1 You hear a man talking to some tourists. Who is he?
A a cafe owner
B a tourist guide
C a street trader
- 2 You hear a woman and her friend in an airport. What has the woman lost?
A her handbag
B her passport
C her boarding pass
- 3 You hear a man talking about his holiday. Which place did he enjoy most?
A the seaside
B Bangkok
C the north
- 4 You hear a girl talking about choosing a coat. Whose advice did she follow?
A her mother's
B her sister's
C the shop assistant's
- 5 In an office, you hear a man talking on the telephone. Where is Mr Richardson?
A in a hotel
B in America
C at home

- 6 You overhear a man telling a friend about a trip to a gym. How does the man feel?
A ashamed
B determined
C angry
- 7 You hear a woman talking to a doctor's receptionist. Why does she want an early appointment?
A because she mustn't eat before she comes in
B because she's having problems eating
C because she wants to see the doctor without taking time off work

II. READING

Read the extract from a writer's journal. For Questions 1-8, choose the correct answer A, B, C or D.

A recent survey of crime statistics shows that we are all more likely to be burgled now than 20 years ago and the police advise everyone to take a few simple precautions to protect their homes.

The first fact is that burglars and other intruders prefer easy opportunities, like a house which is very obviously empty. This is much less of a challenge than an occupied house, and one which is well-protected. A burglar will wonder if it is worth the bother.

There are some general tips on how to avoid your home becoming another crime statistic. Avoid leaving signs that your house is empty. When you have to go out, leave at least one light on as well as a radio or television, and do not leave any curtains wide open. The sight of your latest music centre or computer is enough to tempt any burglar.

Never leave a spare key in a convenient hiding place. The first place a burglar will look is under the doormat or in a flower pot and even somewhere more 'imaginative' could soon be uncovered by the intruder. It is much safer to leave a key with a neighbour you can trust. But if your house is in a quiet, desolate area be aware that this will be a burglar's dream, so deter any potential criminal from approaching your house by fitting security lights to the outside of your house. But what could happen if, in spite of the aforementioned precautions, a burglar or intruder has decided to target your home? Windows are usually the first point of entry for many intruders. Downstairs windows provide easy access while upstairs windows can be reached with a ladder or by climbing up the drainpipe. Before going to bed you should double-check that all windows and shutters are locked. No matter how small your windows may be, it is surprising what a narrow gap a determined burglar can manage to get through. For extra security, fit window locks to the inside of the window.

What about entry via doors? Your back door and patio doors, which are easily forced open, should have top quality security locks fitted. Even though this is expensive it will be money well spent. Install a burglar alarm if you can afford it as another line of defence against intruders.

A sobering fact is that not all intruders have to break and enter into a property. Why go to the trouble of breaking in if you can just knock and be invited in? Beware of bogus officials or workmen and, particularly if you are elderly, fit a chain and an eye hole so you can scrutinise callers at your leisure. When you do have callers never let anybody into your home unless you are absolutely sure they are genuine. Ask to see an identity card, for example. If you are in the frightening position of waking in the middle of the night and think you can hear an intruder, then on no account should you approach the intruder. Far better to telephone the police and wait for help.

QUESTIONS

1 A well-protected house:

- A is less likely to be burgled.
- B is regarded as a challenge by most criminals.
- C is a lot of bother to maintain.
- D is very unlikely to be burgled.

2 According to the writer, we should:

- A avoid leaving our house empty.
- B only go out when we have to.
- C always keep the curtains closed.
- D give the impression that our house is occupied when we go out.

3 The writer thinks that hiding a key under a doormat or flower pot:

- A is a predictable place to hide it.
- B is a useful place to hide it.
- C is imaginative.
- D is where you always find a spare key.

4 The 'aforementioned precautions' refer to steps that:

- A will tell a burglar if your house is empty or not.

- B are the most important precautions to take to make your home safe.
- C will stop a potential burglar.
- D will not stop an intruder if he has decided to try and enter your home.

5 Gaining entry to a house through a small window:

- A is surprisingly difficult.
- B is not as difficult as people think.
- C is less likely to happen than gaining entry through a door.
- D is tried only by very determined burglars.

6 According to the writer, window locks, security locks and burglar alarms:

- A cost a lot of money but are worth it.
- B are good value for money.
- C are luxury items.
- D are absolutely essential items.

7 The writer argues that fitting a chain and an eye hole:

- A will prevent your home being burgled.
- B avoids you having to invite people into your home.
- C is only necessary for elderly people.
- D gives you time to check if the visitor is genuine.

8 The best title for the text is:

- A Increasing household crime.
- B Protecting your home from intruders
- C What to do if a burglar breaks into your home.
- D Burglary statistics.

III. LANGUAGE IN USE

3.1 Choose the best alternative for each question.

1. Hi! I just ____ to say how much I enjoyed our chat last night.
a) wished b) wanted
2. I'm ____ to go and study abroad next year.
a) wishing b) hoping
3. I ____ David but we have never been close friends.
a) like b) am keen on
4. We played cards to ____ the time till morning.
a) spend b) pass
5. They had to rush to get to work ____ time.
a) on b) in
6. I managed to ____ them that the story was true.
a) convince b) persuade
7. The newspaper ____ there's been a hijacking.
a) tells b) says
8. I was ____ happy when I received your letter.
a) very b) too
9. I only caught a ____ of him as he drove off.
a) glimpse b) glance
10. You don't think he would have broken the window on ____, do you?
a) purpose b) accident

3.2 For questions 1-15, read the text below and decide which answer (A, B, C or D) best fits each space. There is an example at the beginning (0).

0 A over B from C of D by

My wife Penny and I are recovering (0) ...**B**..... weekend visitors. Don't misunderstand me – we enjoy company and love to (1).....our friends and relatives. But not this time. Fred and Kate were old friends

from our college (2).....So you would think we would have a fairly (3)..... idea what sort of people they were, even though we hadn't seen them for (4).....years. We soon discovered, unfortunately, that our lives had (5).....very different directions. Penny and I have two small children. Delightful but (6)....., they dictate the style of our life. (7)..... many other young couples, we find weekends are a matter of trying to snatch a few moments of relaxation in between catching up with all the (8)..... Kate and Fred (9).....more money than us, they work longer hours, and they (10).....their leisure time to be just that, leisure. The (11).....tiring thing Fred does on a Sunday is to walk up the road to the (12).....newsagent. To be (13)....., Kate wasn't as bad as Fred. But she wasn't much better. By the time they left, Penny and I were exhausted. We'd cooked, served and cleared up six meals without a (14).....offer of help. We didn't know whether to laugh or cry. Luckily, we (15).....to laugh.

1	A entertain	B visit	C receive	D host
2	A terms	B days	C times	D ages
3	A fine	B strong	C good	D right
4	A numerous	B plenty	C passing	D several
5	A taken	B left	C chosen	D had
6	A tired	B tiring	C amused	D amusing
7	A As	B Like	C Similar	D Same
8	A homework	B housekeeping	C household	D housework
9	A gain	B fetch	C earn	D bring
10	A intend	B expect	C insist	D rely
11	A more	B very	C most	D almost
12	A near	B neighbouring	C local	D district
13	A fair	B true	C real	D straight
14	A lonely	B unique	C alone	D single
15	A achieved	B succeeded	C reached	D managed

3.3 Fill in the gaps in these newspaper articles with suitable prepositions.

The wedding took place last Saturday of a couple who fell (1) love through the internet. Penny and Peter communicated (2) email for six months until they discovered (3) accident that they worked (4) the same building. 'Actually, I had noticed her before and liked her, but I was too shy to speak to her (5) public,' said blushing Peter. 'When I realised she was my internet friend, at first I suspected her (6) laughing (7) me, and I was quite angry..... (8) it. But luckily she succeeded.....(9) persuading me that I was wrong. Now we're looking forward (10) spending our lives together.'

LEVEL 3 USE OF ENGLISH

1 For questions 1-15, read the text below and think of the word which best fits each space. Use only **one** word in each space. There is an example at the beginning (0).

Life of a tiger

The tiger can live in almost (0) ...**any**.....natural environment from hot, steamy jungles to snowfields with subzero temperatures. A female tiger has her first cubs when she is less (1) four years old. About half usually die before they (2) a year old. They kill their first small animals when they are about one and leave their mother a year(3)
Tigers are good swimmers, can climb trees (4) eat 23 kilos of meat in a night. They can jump nearly nine metres, (5)..... is about the length of a double-decker bus. A tiger depends (6) its sharp eyes and keen ears. It waits in cover and rushes at the animals it hunts, jumping on (7)
..... . If it fails, it often (8) up because it gets tired very easily. It can go for more than a week (9) catching anything.
Tigers communicate by many sounds, including a roar that can be (10)..... over several miles. Adult tigers usually live alone, (11) they are quite friendly with each other. They mostly

hunt (12) night. They often meet while they (13) out hunting, rub heads together and then part.

They have similar bodies (14) lions. Nevertheless, (15)..... never mate together in the wild. Occasionally they do in zoos and their offspring are called 'tiglons' or 'tigons'.

2 For questions 1-10, read the text below. Use the word given in capitals at the end of each line to form a word that fits in the space in the same line. There is an example at the beginning (O).

HOW PLAY HAS CHANGED

The way children play has changed (O) **considerably** over the last fifty years. In the past, parents did not have to fear for the (1) of their children if they went out to play. Most (2) were communities in which everyone knew everyone and children could be left to play (3)by adults. In (4) there was hardly any traffic and a street could be (5)transformed into a football pitch or used for a game of tag. (6) things are very different today. Apart from the fact that our streets are much more (7) than they were in the past, the last fifty years have seen the (8) of more and more sophisticated games, (9), of course, the thousands of computer games on the market. Too much time spent alone with a computer may damage the child's (10) to form friendships with other children.

CONSIDER
SAFE
NEIGHBOUR
SUPERVISE
ADD
EASY
FORTUNATE
DANGER
CREATE
INCLUDE

ABLE

3 For questions 1-15, read the text below and look carefully at each line. Some of the lines are correct, and some have a word which should not be there. If a line is correct, put a tick (✓). If a line has a word which should **not** be there, write the word. There are two examples at the beginning (0 and 00).

Stagefright

0	✓.....	Even the most experienced performers suffer from
00	the ...	the stagefright. Sometimes this can be so extreme
1		that it almost completely paralyses the person concerned.
2		They stand in the wings, their heart beating at a rate of
3		130 or 135 for a minute and often seriously think about
4		not going on. Some even they find it impossible to remember
5		the performance at all after it is over. Others genuinely believe
6		they have completely forgotten all their lines or one of in
7		particular. Most have feel ill. They sweat and shiver and their
8		stomachs are make strange noises. Considering the
9		agonies that even such as well-known actors as Dustin
10		Hoffman or Robert de Niro go through, it is surprising
11		that less experienced performers ever have the courage to walk
12		on stage at all. So next time that you are feeling nervous before a
13		job interview or an oral examination, remember you are in
14		good company. The world's top performers know exactly how do
15		you feel. They should. They often feel a lot worse.

4 Underline the correct form of the verb.

- 1 I noticed the man drop/dropping/to drop his ticket so I picked it up for him.
- 2 The tour guide advised the tourists not take/taking/to take too much money out with them.
- 3 I heard the horses cornel/coming/to come down the lane so I waited for them to pass before driving on.

- 4 The old man said he would love *have /having / to have* the chance to fly in an aeroplane again.
- 5 Don't make the children *cornel coming / to come* with us if they don't want to.
- 6 I saw the boy *jump /jumping /to jump* into the lake before anyone could stop him.
- 7 I recommend *phone / phoning / to phone* the hotel before you set off.
- 8 My father used to forbid us *play / playing/ to play* in those woods.
- 9 The college only allows *smoke/smoking/ to smoke* in the common room.
- 10 It was my drama teacher who encouraged me *become /becoming / to become* an actor.

5 Put the verbs in brackets into the correct form.

1. If only I ____ (know) you already had tickets, I ____ (not get) any for you.
2. I ____ (apply) for several posts this year but I still ____ (not manage) to find what I'm looking for.
3. The roads were wet because it ____ (rain) all night.
4. Look, that car ____ (crash)!
5. I ____ (start learning) Spanish a few months ago but I ____ (not obtain) a qualification in it yet.
6. ____ (take) part in our play? You are a really good actor, we need you!
7. You will be late unless you ____ (leave) now.
8. Bruce wishes he ____ (have) more money so he could buy a new sweater.
9. Whatever she ____ (say), they won't believe her.
10. However, I ____ (wait) for a reply for several weeks and I still ____ (not receive) any answer.

6 Complete each sentence with the most suitable phrase.

1. There isn't any sugar, I'm afraid. You'll have to ____ .
a) run out b) put up with c) do without d) make for
2. How much money do you manage to ____ ?
a) come into b) go in for c) deal with d) live on
3. The weather was fine, and everyone was ____ the coast.
a) going for b) making for c) joining in d) seeing about
4. I was passing their house, so I ____ Claire and Michael.
a) dropped in on b) came up with c) got on with d) ran into
5. I don't really ____ winter sports very much.
a) deal with b) face up to c) go in for d) get round to
6. Losing my job was a great shock, but I think I'm ____ it.
a) Seeing to b) putting up with c) standing for d) getting over
7. Sheila's gone to ____ having a new phone installed.
a) See about b) deal with c) get round to d) ask after
8. I've had to ____ a lot of insulting behavior from you!
a) Look down on b) put up with c) stand up for d) get on with
9. The hotel was terrible, but the wonderful beach ____ our disappointment.
a) Got over b) faced up to c) saw to d) made up for
10. Jack has decided to ____ the time he spends watching television.
a) Run out of b) see to c) cut down on d) come up with

7 Choose the correct collocation.

- 1 She *had/ took/ paid* attention to what I told her and started working harder.
- 2 I'm too tired to go out tonight. Let's *do/ have/ make* an excuse and stay at home.
- 3 You must *make/ get/ do* an effort to work harder.
- 4 I hate *doing/ having/ making* my homework at the last minute.
- 5 The President *made/ gave/ paid* tribute to all the people who had supported him.
- 6 I *got/ had/ took* a liking to our new teacher the moment I met her.
- 7 Did the fire *do/ make/ bring* much damage to the factory?
- 8 I *got/ made/ had* a bad dream last night and woke up sweating.
- 9 She *made/ paid/ brought* me a nice compliment yesterday.
- 10 I *had/ made/ took* over a hundred photographs on my trip to Antarctica.

Section II. Grammar Comprehension

Task 2. Insert *a, an* or *the* if necessary.

1. "How much are ___ leeks?" "They're 80 pence ___ pound."
2. I went to ___ wonderful concert by ___ London Symphony Orchestra.
3. ___ local school is soon to be closed.
4. I usually go to ___ work by ___ train.
5. Is ___ meat in ___ oven?
6. Is this ___ first time you've been to ___ Isle of Man?
7. He's ___ art teacher and she's ___ electrician.
8. A lot of people give ___ money to ___ charity at this time of ___ year.
9. ___ life is very difficult for ___ unemployed these years.
10. ___ police have had a lot of support from ___ general public over this issue.

Task 3. Complete the sentences with the correct form of *could, be able to, manage to, succeed in, must, will, should, ought to, have to, need*.

1. Kerry's rather late. She _____ (miss) the train.
2. We _____ (leave) at 11 o'clock last night because the last bus went at 11.20.
3. I don't think you _____ (offer) to help him. You've got enough work to yourself.
4. 'I hope Josh is OK at that summer camp. He might be homesick.' 'Don't worry about him. He _____ (have) a great time.'
5. We _____ (not phone her up) because her phone had broken, but fortunately we _____ (get) a message to her.
6. They _____ (not pay) to stay in a hotel. They can stay with us.
7. I _____ (ride) this bike soon: I just need more time to practice.
8. We've been staying in a hotel for the last two weeks so we _____ (not cook) our own meals.
9. He doesn't do very much when he's here. He _____ (be) more helpful.
10. You _____ (come round) for dinner one evening. We haven't had a good talk for a long time.

LEVEL 2

Section I. Listening Comprehension

Task 1. You will hear part of a radio interview with a man who is the director of an Environmental Centre. For questions 1-10 complete the sentences.

- The Environmental Centre has been open for 1) _____ .
- The Centre has working displays of sun and wind 2) _____ .
- School children visit the Centre to carry out a 3) _____ on the environment.
- The majority of courses take 4) _____ , apart from ones in the summer.
- Accommodation is provided in basic 5) _____ made of food.
- The Centre does not allow anyone 6) _____ inside.
- The course on garden wildlife and different plants is called 7) _____ gardening.
- The most popular course shows people how to save 8) _____
- The cost of a course depends on whether people have a 9) _____ or not.

The centre has a 10) _____ to make sure nobody is refused a place on a course.

Section II. Reading Comprehension and vocabulary

Task 1. Complete each sentence with a word from the box.

popular	novel	paperback	reading	exciting	entertainment	borrow	chapter
gripping	programmes	information	imagination	television	do	reviews	

Is it worth (1) _____ books, why nowadays there are so many other forms of (2) _____ ? Some people say that even (3) _____ books are expensive, and not everyone can (4) _____ books from a library. They might add that television is more (5) _____ and that viewers can relax as they watch their favourite (6) _____. All that may be true, but books are still very (7) _____. They encourage the reader to use his or her (8) _____ for a start. You can read a (9) _____ of a book, or just a few pages, and then stop. Of course, it may be so (10) _____ that you can't stop! There are many different kinds of books, so you can choose a crime (11) _____ or an autobiography, or a book which gives you interesting (12) _____. If you find it hard to choose, you can read _____ (13) _____, or ask friends for ideas. Personally I can't (14) _____ without books, but I can give up (15) _____ easily enough. You can't watch television at bus stops!

Section III. Grammar Comprehension and Vocabulary

11. When she opened the window she was happy to see it _____ (snow) lightly. In fact, it _____ (snow) all night and snow _____ (cover) all the rooftops.
12. According to my diary, we _____ (meet) at 3 pm tomorrow.
13. I wish you _____ (do) that. It annoys me.
14. I _____ (lend) you the book as long as you _____ it _____ (bring back).
15. By November 30 a new government _____ (elect).
16. I wish you _____ (keep) your mouth shut yesterday. Now Mary knows everything.
17. This time tomorrow, Maria _____ (sunbathe) on a beach in Majorca.
18. If you _____ (not spend) so much money, I _____ (not be) angry now.
19. When we got back from our holiday we discovered that someone _____ (break) into our house. The burglars, however, _____ (drop) a piece of paper with an address on it as they _____ (climb) out of the window.
20. The Prime Minister _____ (travel) to Brussels tomorrow.

Task 2. Choose the correct sentence.

1. a) He performed very well in the interview however he didn't get the job.
b) He performed very well in the interview, however he didn't get the job.
c) He performed very well in the interview; however he didn't get the job.
d) He performed very well in the interview; however, he didn't get the job.
2. a) He told her not to eat it, explaining that there was a risk of food poisoning.
b) He told her not to eat it, explaining, that there was a risk of food poisoning.
c) He told her not to eat it explaining that there was a risk of food poisoning.
d) He told her not to eat it explaining, that there was a risk of food poisoning.
3. a) The woman, living next door works for a television company.
b) The woman, living next door, works for a television company.
c) The woman living next door works for a television company.
d) The woman living next door, works for a television company.
4. a) Her books read by people all over the world, are still immensely popular.

- b) Her books, read by people all over the world are still immensely popular.
 - c) Her books read by people all over the world are still immensely popular.
 - d) Her books, read by people all over the world, are still immensely popular.
5. a) 'Well; I'm not sure but I think he's going to ask her to marry him next week.'
- b) 'Well, I'm not sure, but I think he's going to ask her to marry him next week.'
- c) 'Well, I'm not sure but I think, he's going to ask her to marry him next week.'
- d) 'Well I'm not sure, but I think he's going to ask her to marry him next week.'
6. a) I need three items at the store, dog food, vegetarian chili, and cheddar cheese.
- b) I need three items at the store — dog food, vegetarian chili, and cheddar cheese.
- c) I need three items at the store; dog food, vegetarian chili, and cheddar cheese.
- d) I need three items at the store,— dog food, vegetarian chili, and cheddar cheese.
7. a) As we discussed, you will bring two items; i.e., a sleeping bag and a tent are not optional.
- b) As we discussed you will bring two items; i.e., a sleeping bag and a tent are not optional.
- c) As we discussed you will bring two items i.e. a sleeping bag and a tent are not optional.
- d) As we discussed, you will bring two items; i.e. a sleeping bag and a tent are not optional.
8. a) Look out! - she screamed. "You almost ran into my child."
- b) "Look out!" she screamed - "You almost ran into my child."
- c) "Look out!" she screamed. "You almost ran into my child."
- d) "Look out!" - she screamed.- "You almost ran into my child."

Task 3. Rewrite each sentence, putting the verb underlined in the passive where this is possible.

1. People ate most of the food at the party.
2. Jane won the poetry competition.
3. Peter's new car cost over £20,000.
4. Martin always wears casual clothes.
5. One of our visitors lost this cigarette lighter.
6. They haven't decided the exact time of the match yet.
7. Most of the guests had left the hotel by midday.
8. Some parents read to their children every night.
9. People think that an apple a day is good for you.
10. Last Thursday we appointed a new marketing manager.

LEVEL 3

Section I. Reading Comprehension

Task 1. You are going to read a magazine article about Sarah Bryant, an acupuncturist. Seven sentences have been removed from the article on the left. Choose the most suitable sentence from the list A-H on the right for each part (1-7) of the article. There is one extra sentence which you do not need to use.

A These are twelve acupuncture channels along which energy travels in the human body.

B Also on a physical level I've treated a woman for problems with eczema.

C I'd like to work with practitioners of homeopathy, reflexology, aromatherapy and perhaps counselling.

D There was a lot more to it than that though.

E It is common for people there to have acupuncture treatment, not only if they're ill but also to prevent the onset of diseases.

F Contrary to popular belief, having the needles placed in your body is quite painless.

G I've had a lot of acupuncture treatment and found it particularly useful.

H This is very different from Western medicine which is supposed to work solely on the body.

This month in lifestyles we feature Sarah a practising acupuncturist.

I've done a lot of travelling in Europe and Asia throughout my adult life and it was whilst I was teaching in China that I became interested in acupuncture.

1

It was after returning from China and witnessing how successful it had been that I reached the decision to become an acupuncturist myself. I was lucky to discover that the town where I lived had a famous and well-reputed college of traditional acupuncture.

Alternative medicine is particularly important for me because I firmly believe that it works on the level of body, mind and spirit.

2

Of course this medicine is very powerful and can consequently have powerful side effects. Alternative medicine like acupuncture on the other hand is aimed at treating the person as a whole. When a person's ill, there's something in their life which is putting their energy levels out of balance. What alternative therapies try to do is help to gradually push that energy back into balance. The result is that any disease present might naturally disappear as it cannot survive when energies are balanced.

The treatments consist largely of balancing the energy between the different meridians of a person's body.

3

Treatment aims to free blocks of energy in these meridians which may be causing ill health and which may have been there for many years.

I'd like to set this up somewhere in a rural setting, where people could enjoy coming not only for the treatment but where they would be

able to sit and enjoy the scenery, go for walks and basically feel free from the stresses of life.

4

I've never suffered particularly from physical problems but treatment for my mental and spiritual wellbeing has been very successful. I've treated a wide range of people for various conditions, for example people suffering from stress and anxiety and helped them to cope with stressful situations in their lives.

5

There's another woman who suffers from arthritis of the hip and at the moment I'm treating an old lady who has several health problems, one of them being Parkinson's Disease. All these people have found that acupuncture has made them feel more balanced in themselves and they have certainly benefited from the treatment.

To date I currently own the Licentiate in Acupuncture. This course lasted three years and I had to go to the college about one weekend in three.

6

I had a large amount of homework to do and practical work, which I did two or three evenings a week. This entailed locating points on different people. As you can imagine, this isn't straightforward as people are different sizes and have different shaped bodies.

In the future I hope to set up an alternative health clinic which will involve myself as an acupuncturist but perhaps other people as well.

7

able to sit and enjoy the scenery, go for walks and basically feel free from the stresses of life.

Section II. Grammar Structure and Vocabulary.

Task 1. Complete the sentences with the most suitable word or a phrase.

1. ____ that the American Indian crossed a land bridge into North America from what is now Russia.
 - a) It is considered
 - b) It is thought

- c) It was thought
2. None of the students _____ a car.
 - a) has
 - b) have
 - c) have got
 3. Never before _____ as rapidly, as during the last three decades.
 - a) communications have developed
 - b) have communications developed
 - c) have developed communications
 4. It is not yet clearly understood _____ cause obesity.
 - a) why eating too many hamburgers can
 - b) why can eating too many hamburgers
 - c) eating too many hamburgers can
 5. _____ the Depression, individual stock ownership was common in the United States.
 - a) It was during
 - b) By the time of
 - c) Because
 6. While most New Yorkers believe in ghosts, _____ do not.
 - a) are a few who
 - b) there are a few which
 - c) there are a few that
 7. It was _____ Johnny finally gave up.
 - a) such difficult that
 - b) so difficult that
 - c) so a difficult test that
 8. _____, I would have returned it immediately.
 - a) If I knew that you wanted to read it
 - b) I had known that you wanted to read it
 - c) Had I known that you wanted to read it
 9. Considering human history, it _____ using mass communications.
 - a) has recently been that man
 - b) is only recently that man has begun
 - c) only recently is that man has begun
 10. Never before _____ more closely, as during the past decade.
 - a) have world leaders worked
 - b) world leaders have been working
 - c) world leaders have worked

Task 2. Put the verbs in brackets into the correct form (gerund or infinitive). Add the correct preposition when it is necessary.

1. He has promised ____ (deliver) it to me this afternoon.
2. Why are you blaming me for ____ (get) lost? You've got the map.
3. I'd like to enquire ____ (enroll) on one of your evening courses.
4. Don't keep on ____ (talk) about it. It's upsetting me.
5. Why do you always blame me ____ (start) the arguments?
6. I don't recommend ____ (study) on your own.
7. I regret ____ (not keep) in touch with my old friends.

8. Maria isn't expecting him ____ (phone) her tonight but she hopes he does.
9. Don't forget ____ (lock up) when you go to bed.
10. We don't believe in ____ (buy) each other big presents.

Task 3. Fill in the blanks. The first letter of each missing word has been given.

A vegetarian is someone who eats only (1) v____, bread, fruit, eggs etc. and doesn't eat (2) m____. However, some do eat (3) f____ which I find strange. Others eat chicken but not (4) r____ meat. A vegan doesn't eat meat, fish, or any (5) d____ products such as eggs, milk and (6) c____. They do eat fruit and (7) n____. A (8) g____ knows a lot about food and enjoys good food and (9) w____. A (10) c____ is someone who prepares and cooks food in a hotel or restaurant.

Task 4. For questions **1 - 10**, read the text below. Use the word given in capitals at the end of each line to form a word that fits in the space in the same line. There is an example at the beginning (**0**).

Task 5. Choose a, b, or c according to the meaning of the idiomatic expressions.

1. To put the "cart before the horse" means ____.
 a) to plan ahead
 b) that you can't do something
 c) to do things in the wrong order
2. To "bear in mind" means ____.
 a) to forget something
 b) to be crazy
 c) to remember something
3. If someone is "down to earth", they are ____.
 a) strange
 b) practical
 c) shy
4. To "face the music" means ____.
 a) accept your punishment
 b) listen carefully
 c) ask a lot of questions
5. If you are "fed up" you have ____.
 a) had enough
 b) eaten enough
 c) drunk too much
6. If something is "half baked", it's ____.
 a) very useful
 b) incomplete
 c) unusual
7. To "make a difference" is to ____.
 a) lose something
 b) matter
 c) be in charge
8. If something happens "rain or shine", it'll happen ____.
 a) at some point, but we don't know when
 b) outside
 c) no matter what

9. If something "rings a bell", it ____.
- a) makes a lot of noise
 - b) is frightening
 - c) sounds familiar

If it's "safe and sound", it's ____.

- a) not allowed
- b) beautiful
- c) not harmed

**КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ З КИТАЙСЬКОЇ МОВИ
2012/2013 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ**

9 КЛАС

1 рівень

1. Розписати ієрогліфи по рисах

张

谢

医

墙

还

2. Вказати транскрипцію до кожного ієрогліфа

学 xuē xué xuě xuè

前 qiān qián qiǎn qiàn

做 zuō zuó zuǒ zuò

这 zhē zhé zhě zhè

会 huī huí huǐ huì

3. З'єднати ієрогліф з транскрипцією

卧室 chufáng

浴室 yángtái

医院 wòshì

书房 yùshì

厨房 shūfáng

阳台 yīyuàn

4. Вставити за змістом модальні частки 吗/呢/吧

1) 你会说法语。。。?

2) 他是你们的同学。。。?

3) 我想这本书没有意思，你。。。？

4) 好，我们一起回家。。。！

5) 这是你的房间，是。。。？

6) 我们不太会画画儿，你们。。。？

7) 请，给我你的词典。。。！

5. Чи співпадає написаний час з часом на годинниках? Виправити помилку, де необхідно

18. 30 六点半

14. 45 两点三刻

5. 50 六点差十分

21. 02 二十一点两分

12. 15 十二点差十五分

17. 35 五点三十分

2 рівень

1. Вказати, зі скількох рис складаються ієрогліфи

晚 很 录 好 哥

2. Написати ієрогліф до транскрипції

guìzi

liànxí

zázhì

sùshé

shēngcí

3. Вставити пропущені слова в пропуски

找 多少 还 电脑 想 谢谢

1. 我。。。要买两个本子。

2. 这是二十块，。。。你三块钱。

3.，我不要别的。

4. 你一共买。。。钢笔？

5. 我想回家玩儿。。。

6. 他们。。。买什么东西？

4. Поставити питання до підкресленої частини речення

1. 我的手机号码是48530276。

2. 明天星期六。

3. 我姓王。

4. 我早上八点半上课。

5. 她下午休息。

6. 我朋友是英国人。

5. Розставити слова у правильному порядку

晚上 公园 我 去 今天 不

是 生日 星期六 哥哥 的 我

快乐 你 祝 生日

下课 下午 她 三点 明天

书店 的 后边 学校 我 在

朋友 吃 吗 你 去 食堂 饭

3 рівень

1. З'єднати графеми з першої та другої строк, щоб отримати ієрогліф

乍 月 卜 门 日 衤 讠

生 其 日 青 口 央 兄

2. Відповісти на питання

1. 您贵姓？

2. 你是哪国人？

3. 你早上作什么？

4. 你几点吃午饭？

5. 你玩上作什么？

6. 你一共有多少外文书？

3. Виправити помилки

1. 请明天你来我的宿舍。
2. 博物馆是马路东边。
3. 桌子上有一些本书。
4. 晚上他能去跟我一起。
5. 我去图书馆要看书。

4. Прочитати текст

小王问小李：“你认识那个学生吗？”小李不认识。小王说：“你看，那是丁云。他是日本学生。来，我介绍一下儿。丁云，你也来一下儿。这是小李，这是丁云，我的日本朋友。”

丁云问小李：“你也来了北京学习汉语吗？”

“是啊，我和小王都在北京大学学习汉语。我们的汉语老师姓刘，你认识吗？”

“认识，”丁云回答，“刘老师常常去宿舍看我们。”

“他帮助你学习汉语吗？”

“对，要是我不明白语法，生词的意思，我问刘老师，他给我介绍一下儿。有时候我们互相学习。你知道吗，他学习日语，常常问我不懂的地方。”

小李和丁云说完以后，小王请他们去咖啡馆喝一点儿咖啡，谈话。

Відмітити вірні ствердження за текстом значком “+”, невірні “—”

1. 丁云是日本学生。
2. 丁云，小王和小李在北京学习汉语。
3. 刘老师在宿舍住。
4. 刘老师学习日语。
5. 小李帮助刘老师学日语。
6. 小李和丁云两个人去咖啡馆。

5. Доповнити речення, використовуючи слова в дужках

1. 我看电视或者跟朋友聊天儿。（以后）
2. 我要复习生词和课文。（以前）
3. 晚上我去我朋友家，. （带）
4. 有很多有意思的书和杂志。（里边儿）

**КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ З КИТАЙСЬКОЇ МОВИ
2012/2013 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ**

10 КЛАС

1 рівень

1. Розписати ієрогліфи по рисах

张

谢

医

墙

还

2. Вказати транскрипцію до кожного ієрогліфа

学 xuē xué xuě xuè

前 qiān qián qiǎn qiàn

做 zuō zuó zuǒ zuò

这 zhē zhé zhě zhè

会 huī huí huǐ huì

3. З'єднати ієрогліф з транскрипцією

卧室 chufáng

浴室 yángtái

医院 wòshì

书房 yùshì

厨房 shūfáng

阳台 yīyuàn

4. Вставити за змістом модальні частки 吗/呢/吧

1) 你会说法语。。。?

2) 他是你们的同学。。。?

3) 我想这本书没有意思，你。。。?

4) 好，我们一起回家。。。!

5) 这是你的房间，是。。。?

6) 我们不太会画画儿，你们。。。?

7) 请，给我你的词典。。。!

5. Чи співпадає написаний час з часом на годинниках? Виправити помилку, де необхідно

18. 30 六点半

14. 45 两点三刻

5. 50 六点差十分

21. 02 二十一点两分

12. 15 十二点差十五分

17. 35 五点三十分

2 рівень

1. Вказати, зі скількох рис складаються ієрогліфи

晚 很 录 好 哥

2. Написати ієрогліф до транскрипції

guìzi

liànxí

zázhì

sùshé

shēngcí

3. Вставити пропущені слова в пропуски

找 多少 还 电脑 想 谢谢

1. 我。。。要买两个本子。

2. 这是二十块，。。。你三块钱。

3. 。。。，我不要别的。

4. 你一共买。。。钢笔？

5. 我想回家玩儿。。。。

6. 他们。。。买什么东西？

4. Поставити питання до підкресленої частини речення

1. 我的手机号码是48530276。

2. 明天星期六。

3. 我姓王。
4. 我早上八点半上课。
5. 她下午休息。
6. 我朋友是英国人。

5. Розставити слова у правильному порядку

晚上 公园 我 去 今天 不
是 生日 星期六 哥哥 的 我
快乐 你 祝 生日
下课 下午 她 三点 明天
书店 的 后边 学校 我 在
朋友 吃 吗 你 去 食堂 饭

3 рівень

1. З'єднати графеми з першої та другої строк, щоб отримати ієрогліф

乍 月 丩 门 日 衤 讠
生 其 日 青 口 央 兄

2. Відповісти на питання

1. 您贵姓?
2. 你是哪国人?
3. 你早上作什么?
4. 你几点吃午饭?
5. 你玩上作什么?
6. 你一共有多少外文书?

3. Виправити помилки

1. 请明天你来我的宿舍。
2. 博物馆是马路东边。
3. 桌子上有一些本书。
4. 晚上他能去跟我一起。
5. 我去图书馆要看书。

4. Прочитати текст

小王问小李：“你认识那个学生吗？”小李不认识。小王说：“你看，那是丁云。他是日本学生。来，我介绍一下儿。丁云，你也来一下儿。这是小李，这是丁云，我的日本朋友。”

丁云问小李：“你也来了北京学习汉语吗？”

“是啊，我和小王都在北京大学学习汉语。我们的汉语老师姓刘，你认识吗？”

“认识，”丁云回答，“刘老师常常去宿舍看我们。”

“他帮助你学习汉语吗？”

“对，要是我不明白语法，生词的意思，我问刘老师，他给我介绍一下儿。有时候我们互相学习。你知道吗，他学习日语，常常问我不懂的地方。”

小李和丁云说完以后，小王请他们去咖啡馆喝一点儿咖啡，谈话。

Відмітити вірні ствердження за текстом значком “+”, невірні “—”

1. 丁云是日本学生。
2. 丁云，小王和小李在北京学习汉语。
3. 刘老师在宿舍住。
4. 刘老师学习日语。
5. 小李帮助刘老师学日语。
6. 小李和丁云两个人去咖啡馆。

5. Доповнити речення, використовуючи слова в дужках

1. 我看电视或者跟朋友聊天儿。（以后）
2. 我要复习生词和课文。（以前）
3. 晚上我去我朋友家，. （带）
4. 有很多有意思的书和杂志。（里边儿）

